

DE LEER
DER
HERVORMDE KERK
IN HARE
GRONDBEGINSELEN
VOORGESTELD EN BEOORDEELD.

DE LEER
DER
HERVORMDE KERK
IN HARE
GRONDBEGINSELEN,

UIT DE BRONNEN
VOORGESTELD EN BEOORDEELD

DOOR
J. H. SCHOLTEN,
HOOGLEERAAR TE LEYDEN.

R E G I S T E R,
NAAR DE BEIDE UITGAVEN DER TWEE DEELLEN
BEWERKT

DOOR
S. A. J. DE RUEVER GRONEMAN,
THEOL. DOCT.

TE LEYDEN,
BIJ P. E N G E L S.

1852.

R E G I S T E R.

Het Register bevat:

- I. *Zaken en Personen.*
- II. *Plaatsen uit de Heilige Schrift.*
- III. *Aanhalingen uit den Heidelbergischen Catechismus en de Nederlandsche Geloofsbelijdenis.*

Het is bewerkt naar de 2de Uitgave der beide deelen van het boekwerk. De cijfers in parenthese duiden de bladzijden aan der 1ste Editie. Van de aangehaalde plaatsen uit de Heilige Schrift zijn zoodanige in het Register opgenomen, over welke opheldering of waarvan opzettelijke verklaring is gegeven. De nummers in de IIde en IIIde Afdeeling van het Register hebben zoowel betrekking op de Noten als op den Tekst.

I. ZAKEN EN PERSONEN.

A.

- ABAEIARDUS. I. 212. (185).
- ABRAHAM. II. 49, 58. (37, 48).
- Afhankelijk.* De mensch in zijn geloof en wandel geheel en alleen van God afhankelijk, het Protestantsch-Christelijke beginsel. II. 180, 183. (158, 161). Beoordeeling der stelling, dat de *daad*, niet de *wil* des menschen, afhankelijk van God is. II. 358. (304).
- Afhankelijkheid.* — van God. II. 76, 77, 78. (61, 62, 63). — niet hetzelfde als lijdelijk. II. 101, 380. (85, 332).

- Het beginsel van 's menschen volstreckte afhankelijkheid van God, volgens Augustinus. II. 90, 91, 101. (74, 85). De leer der volstreckte afhankelijkheid der schepselen van God, bij de Lutherschen en de Gereformeerden. II. 284. (236). — van God. Zie ook *Geloof*. — De mogelijkheid der zedelijke vrijheid heeft haren grond in 's menschen afhankelijkheid van God. II. 390, 391. (342, 343).
- Aflaat*. Kerkelijke aflaatsleer. II. 105, 106, 107, 128. (89, 90, 91, 112).
- AGRICOLA. (Joh. — von Eisleben). I. 297. (263).
- ALBER. II. 219. (185).
- ALEXANDER. (van Hales). II. 105, noot 2. (89, noot 2).
- ἀληθεια. I. 158. (138).
- Almagt*. — Gods. II. 37.
- Alogi*. II. 280.
- ALSTED. I. 56, 239. (55, 209).
- ALTING. I. 57. (55).
- Atheïtendheid*. De Goddelijke — door het Socinianisme bestreden. II. 174, 175. (153, 154).
- AMESIUS. I. 58. (55). II. 337.
- AMYRALDUS. (Mos.) I. 57, 365, noot 1. (318, noot 1). II. 386. (337). 445, noot 2. (381, noot 4).
- Anabaptisten*. Zie *Wederdoopers*.
- Anabaptisme*. Het — eene overdrijving van het reformatorische beginsel (*Reformationis abortus*). II. 188.
- ANSELMUS. I. 108, 210, 212, 340, 345, 346. (104, 183, 185). II. 105, noot 1. (89, noot 1).
- Antinomianen*. I. 294. (260). Antinomiaansche miskenning van het O. T. I. 297, 298. (263, 264).
- Antikosmie*. De overdrevene — der Doopsgezinden door de Protestanten afgekeurd. II. 194.
- Anthropologie*. Roomsche —. I. 217, 255, 341. (217, 218, 225). — der Gereform. Kerk. I. 249. (219). — bij Socinus. I. 256. (226). Hooger anthropologisch standpunt van het Gereform. leerbegrip boven het Luthersche. I. 260. (230). De anthropologische grondstelling van Pelagius.

- II. 91. (75); zij bevat eene zielkundige onmogelijkheid. II. 95, 96. (79, 80). De ontwikkeling van het *theologische* beginsel der Gereform. Kerk staat in naauw verband met de gematigde denkbeelden, waardoor de Gereform. dogmatiek in de *anthropologie* van de Luthersche kerkleer zich onderscheiden heeft. II. 214, 301—303. (180, 254—256).
- Avocalypse.* De —. I. 179. (156). — door de Tubingsche school erkend voor een geschrift van Johannes, den zoon van Zebedeus. I. 199. (172).
- Apocatastasis.* De herstelling aller dingen als eindresultaat der wereldontwikkeling. II. 424—427. (365—367). Door Paulus aangeduid. II. 427, 434, 435. Bezwaren, tegen eene eindelijke apocatastasis, op exegetisch terrein. II. 427—437. (367—373). Eene gewichtige bedenking, hierin gelegen, of zij niet den mensch tot zorgeloosheid leidt. II. 437. Behoedzaamheid in het voordragen dier leer. II. 438.
- Apollinarisme.* II. 158, 246, 274. (137, 211).
- Apollinaristen.* II. 280.
- Apostelen.* I. 96, 97. (94, 95).
- Apostolische.* — Vaders. I. 97. (95).
- Arbitrium.* (*liberum*). I. 50. (49). II. 93, 94, 117, 175, 393, 396, 400, 401, 402, 406, 408. (77, 78, 101, 153, 345, 347, 348, 349, 353, 354).
- ARETIUS. I. 56. (54).
- Arianisme.* II. 245, 272—281. (210). Het Arianisme bevat eene grove aanranding van het bijbelsche *Logos-* en *Godsbegrip*. II. 274. *De waarheid van 's Heeren menschelijke natuur* wordt er door ter zijde gesteld. II. 274. Het Arianisme kan zich ook exegetisch niet regtvaardigen. II. 275—280.
- ARIUS. II. 280.
- ARMINIUS. I. 46. (46). 329, 330. (278, 279). II. 348, 349, 350, 351, 439, 448, 452. (295, 296,

- 297, 298, 374). Twist van Arminius met Gomarus over de praedestinatie. II. 331. (280).
- Arminianisme.* — haeretisch element op Gereform. bodem. I. 51. (50). — II. 380. (332).
- ARNOLDI. I. 58, 141, 182, 225, 300, noot 5; 307, noot 2. (56, 128, 158, 197, 266, noot 5; 273, noot 1).
- Artikelen.* Walchersche —. I. 45. (44). De vijf artikelen der Remonstranten. I. 46. (46). — der Engelsche Kerk. II. 447.
- ATHANASIUS. I. 91, 102. (88, 100). II. 151, 158, 159, 160, 272, 281 (138, 139, 140, 231).
- Augsburgsche* Geloofsbelijdenis. II. 187. (165).
- AUGUSTINUS. I. 91, 105, 167, 211, 295, 301, noot 6. (88, 101, 102, 149, 261). II. 33, noot 2; 90, 91, 166, 172, 382, 392, 400. (23, noot 4; 74, 75, 145, 151, 334, 344).
- Augustinianisme.* Overdreven —. II. 380. (332). De leer van Augustinus eene eenzijdige voorstelling en overdrijving der Paulinische leer. II. 96, 97. (80, 81). De soteriologische grondfout van het Augustinische systeem. II. 98. (81, 82). Het denkbeeld der verlossing bij Augustinus. II. 99. (83). Invloed der mechanische beschouwing van de verlossing op de leer van Augustinus over God. II. 99. (83). Niet-tegenstaande de eenzijdigheid van het Augustinische stelsel, komt daaraan de lof toe, het beginsel van Gods vrije genade als den grond der zaligheid gehandhaafd te hebben. II. 101. (84).
- Autoriteit.* Autoriteitsbeginsel. I. 97. (95). Autoriteitsgeloof der Roomsche Kerk. I. 89, 109, 205. (86, 103, 177). II. 126. (110). — der latere Protestantische dogmatick. I. 120, 121, 128. (114, 115, 120, 121). — van het Socinianisme. I. 205. (177). II. 169. (148). Het Protestantisme in beginsel gekant tegen het autoriteitsgeloof. II. 139. 123).

Avondmaal.

I. 264. (234). Zwinglische opvatting van het —.
 II. 9. (9). Socinische voorstelling van het —.
 II. 176. (154). Gevoelen van Luther en de Luth. Kerk omtrent het —. II. 212. (178). Gevoelen der Gereform. II. 212. (178). Denkwijze van Luther omtrent het —. II. 216, 217. (182, 183). Denkwijze van Zwingli. II. 219, 220. (185, 186). Strijd tusschen Luther en de Zwitsersche Godgeleerden over het Avondm. II. 222, 223, 224, 225. (188, 189, 190, 191). De Symbolische leer der Luthersche Kerk aangaande het —. II. 226, 227. (192, 193). Calvin's gevoelen omtrent het —. II. 227. (193). Dit vervolgens het heerschende gevoelen onder de Gereformeerden. II. 229. (195). Verschil van gevoelens over het Avondmaal met de Roomsche Kerk en tusschen de Hervormers onderling. II. 230, 231, 232. (196, 197, 198). Beoordeeling dier verschillende gevoelens. II. 232—240. (198—206). Invloed eener consequente toepassing van het theologische beginsel, op te merken in de Gereform. Avondmaalsleer. II. 232. (198). Alleen de voorstelling van Zwingli is consequent Gereformeerd II. 240. (205). Het gevoelen der Quakers omtrent het Avondmaal: geen blijvende instelling. II. 457. Het gevoelen der Labadisten. II. 462.

B.

BÄHR. II. 51, 52, 53, 54, 55. (38, 39, 40, 41, 42).
 BAHRDT. I. 285. (252).
 BARCLAY. II. 458, 460. (384).
 Ban. Kerkelijke — II. 182.
 BAUR. (Hoogl. te Tübingen.) I. 243. (213). II. 13, 14.
 Het Gereform. beginsel hoe door hem geformuleerd. II. 12.
 BECK. I. 57, 226. (55, 198).
 Beeld. — Gods in den mensch, is *bedorren*, maar niet

vernietigd en uitgerischt. I. 262. (222). Beeld Gods als aanleg oorspronkelijk in de natuur des menschen. I. 308. Jezus Christus zag in *zich zelve* het beeld Gods. II. 23.

Beginsel.

Formeel — I. 15. (15). Remonstr. — I. 46. (45, 46). Verschillende beginselen in de Nederl. Protest. Kerk. I. 47, 48. (47, 48). Heeft de Gereform. Kerk werkelijk een *materiëel* —? II. 2. (2). Luther ging uit van het materiële beginsel der *reylvaardiging uit het geloof*. II. 4. (4). Zwingli ving ook aan, met het positief Christelijke beginsel „des menschen verzoening met God door Christus” over te stellen tegen het materiële der Roomsche kerkleer. II. 6. (5, 6). Het groote materiële beginsel des Christendoms „de zuivere belijdenis van God, inzonderheid van zijne vrije genade in J. C.,” is ook dat der Gereform. Kerk. II. 9, 13. Het beginsel der Gereform. Kerk is, in onderscheiding van dat der Luthersche, *theologisch*. II. 11. (11). Het beginsel der Gereform. Kerk overwegend theologisch. II. 13, 17. Het anthropologisch beginsel door de Gereform. niet uit het oog verloren. II. 15. Het theologisch beginsel beheerscht het Gereform. systeem. II. 17.

BEKKER. (Balthasar). I. 24. (24). II. 448, 453, 454. (382).

BELLARMINUS. I. 68, 90, 238, 243, 244, 247, 255. (66, 87, 208, 213, 214, 217, 223).

Belijdenis.

Kerkelijke — I. 15, 16. (15, 16). Gereformeerde —: wezen en hoofdzaak. I. 34. (33, 34). Het wezen der Gereform. belijdenis te zoeken, niet in de *kenmerkende leerstukken*, maar in de *kenmerkende beginselen* der kerkleer. I. 35. (34). Herziening der kerkelijke geloofsbelijdenis. I. 39. (39). Eerste geloofsbelijdenis der Nederl. Herv. Kerk. I. 42. (42). Belijdenis der Fransch-Gereform. Kerken. I. 119. (113). Belijdenisschriften der Gereform. Kerken. I. 42. (42). —

van het vóór-Calvijnische tijdperk der Gereform. Kerk. I. 46, noot 1. Verschil van leerpunten tusschen het Protestantisme en Roomsche-Catholicisme uitgedrukt in de — der beide Kerken. II. 121—129. (105—113). De zuivere belijdenis van God, inzonderheid van zijne vrije genade, het materiële grondbeginsel van de leer der Herv. Kerk. II. 1. (1). — staat als het leidend beginsel in het Gereform. leerbegrip bij alles op den voorgrond. II. 18. — door het voorop plaatsen en consequent ontwikkelen van dit beginsel onderscheidt zich de Gereform. Kerk, als *Christelijke* van Heidenen en Joden, als *Protestantsche* van de Roomschen en Doopsgezinden, als *Gereformeerde* van de Lutherschen en Remonstranten. II. 18. (11, 12). De zuivere belijdenis van God, als grondbeginsel der Godsdienst, door Jezus Christus uitgesproken. II. 19. (12, 13). — door de Apostelen, inzonderheid door Paulus, ontwikkeld en gehandhaafd in den strijd met Heidenen en Joden. II. 39, 41, 42. (27). — door Augustinus tegen Pelagius verdedigd. II. 90, 91. (74). — door het Protestantisme op de Roomsche Kerk heroverd. II. 102. (86). Eenzijdigheid van de Reformatie in het huldigen van dit beginsel. II. 130. (114). — op Protestantschen bodem gehandhaafd tegen de miskenning van het Socinianisme. II. 145. (127). — op Protestantschen bodem vrijgehouden van de overdrijving der Wederdoopers en Doopsgezinden. II. 180. (158). — vollediger door de Gereform. dan door de Luthersche Kerk ontwikkeld. II. 212. (178). — door de Gereformeerde Kerk tegen de bedelingen der Remonstranten in bescherming genomen. II. 328. (277). Het streven naar eene zuivere ontwikkeling der Christelijke belijdenis van God, zichtbaar ook in de voornaamste af-

- wijkende rigtingen, die in den boezem der Gereform. Kerk ontstonden. II. 448—464.
- BERNHARD. (van Clairveaux). I. 108. (103).
- BEZA. I. 56, 332, 334, 335. (54). II. 164, 276, 317, 441. (142, 267, 376).
- Biecht.* Afzonderlijke — (*confessio privata*), bij de Lutherischen. II. 324. (274).
- BILDERDIJK. I. 73. (70, 71).
- BLOCCIUS. (Petrus). I. 48.
- Bloed.* —, de ziel of het leven van het dier. II. 54. (41).
bloedbesprenging. II. 51, noot 5. (39, noot 2).
- BOGERMAN. I. 43. (43). II. 440, 441. (374, 376).
- BONAVENTURA. II. 105. (89).
- BORGER. I. 26. (25).
- BOSVELD. I. 26. (25).
- BRAKEL. (Wilhelm à). I. 24, 58, 120, noot 4; 226, 240. (24, 113, noot 2; 198, 210).
- BRENZ. II. 225. (191).
- DE BRES. (Guido) I. 16, 19. (16, 18).
- BRETSCHNEIDER. II. 395. (346).
- Breve.* Pauselijke — van 26 Sept. 1835. I. 348, 350.
- Brief.* — der Nederl. Gereform. aan Filips II, geplaatst voor hunne geloofsbelijdenis. II. 187. (165).
- Broederschap.* Christelijk begrip van *broederschap*. II. 195. (170).
- Bronnen.* — voor de beginselen der Gereform. kerkleer. I. 41. (41).
- BROUWER. (P. W.) II. 277.
- BUCANUS. I. 56, 335, noot 1. (54). II. 164, 317. (267).
- BUCERUS. I. 56. II. 225. (191).
- BUDDAEUS. II. 305.
- BUGENHAGEN. (Pomeranus). II. 220. (186).
- BULLINGER. I. 56. (54). II. 235, 317. (267).
- BURMAN. (F.) I. 58, 182, 226. (56, 158, 197).

C.

- Caanonicitet.* I. 177. (134).
CAPPELLE. (Lodewijk) I. 123, noot 1; 124.
CARLSTADT. II. 218, 220. (184, 186).
Cartesiaansch. — dualisme. II. 274.
CARTESIUS. I. 267. (237).
CASSIANUS. (Johannes). I. 50. (49). II. 101, noot 1. (85; noot 1).
CASTELLIO. II. 330.
Catechismus. Heidelbergsche —. I. 53, 54, 84. (51, 52, 82). II. 447. Is er verschil van standpunt en beginselen tusschen den Heidelbergschen Catech. en de Nederl. Geloofsbel. ? I. 52. (50). Heidelberg. —, product van echt Gereform. bodem. I. 55. (53). Roomsche —. I. 342, 343.
Ceremoniën. Wet der —. II. 50. (38).
Christelijk. I. 174, noot 1. Christelijk geloof vóór de persoonlijke verschijning van Christus. I. 301. (267).
Christendom. I. 65, 119. (62, 63). Het — de ééne ware Godsdienst. I. 150. II. 20. Oorspronkelijke bronnen voor de kennis van het —. I. 66. (63). Het — een verbond des *Geestes*. I. 97. (95). Het — het groote opvoedingsmiddel. I. 162. (145). Onvergankelijkheid van het — als Godsdienst. I. 202, 203. (174, 175). Het — kondigt zich aan als uitdrukking der *hoogste*, der *Goddelijke* rede zelve. I. 286. (252, 253). Het is de taak des Christendoms, de rede te ontwikkelen en boven het alledaagsche te verheffen. I. 287. (253, 254). Het Christendom de verwezenlijking van den waren Godsstaat. I. 308, 312, 320, 336, 337. (274, 277, 285, 298, 299). Doel des Christendoms. I. 309, 321. (275, 286). II. 19. (12). Het wezen des —, volgens de Gereform. Godgeleerden. I. 310, 311. (276, 277). Het — geene geloof- of gedrag-

beheerschende magt, die *heteronomisch* tegenover den mensch geplaatst is. I. 312. (278). Het — staat tegen de heidensche creatuurvergoding over als de leer van Gods *vrije genade* in J. C. II. 41. (29). Het — treedt op, niet slechts als eene leer der pligten, als eene *wet*, ook niet alleen als *voorbeeld*, maar als een Goddelijk en heiligend beginsel. II. 96. (80). Ontaarding van het —. II. 102. (86).

Christenen.

Der — bestemming, om in gemeenschap met Christus vrij en zelfstandig gevormd te worden tot Propheten, Priesters en Koningen. I. 308, 320, 336, 337. (274, 285, 298, 299).

CHRISTUS.

Zijne persoonlijkheid geschetst door de Evangelisten. I. 197, 203. (169, 175). Ebionitische beschouwing van den Christus, volgens het Socinische stelsel. I. 223. (194). Christus de Propheet, de Priester en de Koning in den waren Godsstaat. I. 308, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 325, 336, 337. (271, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 289, 298, 299). Christus, de vervulling van het Prophetisme. I. 315. (281). Christus als Godmensch. I. 321, 322, 323, 324. (286, 287, 288). De kerkelijke leer der éénheid van de Goddelijke en menschelijke natuur in den persoon van Christus. II. 155, 158. (135, 137). Socinische bestrijding dier leer. II. 155, 156, 160. (135, 136, 140). Voorstelling van Luther en der Luthersche Kerk aangaande den persoon van Christus. II. 213. (179). Gevoelen der Gereform. II. 213. (179). Luther. II. 248, 249, 250, 255. (213, 214, 215, 219). Zwingli. II. 253, 254, 255. (218, 219). Calvijn. II. 256, 257. (220, 221). — *Christologie*. Overeenstemming en verschil in de — tussehen de Luthersche en Gereform. Kerk. II. 213—263. (209—226). De — der Gereform. verhieft zich niet boven het *Nestoriaansche* standpunt, waar-

tegen zij in beginsel gekant was. II. 259. (223).
 Vraag over de aanbidding van Christus. II. 260, 261. (225). De Liturgiën der Gereform. Kerk onthouden zich van gebeden tot Jezus, den verhoogden *Middelaar*, gerigt. II. 262.
 Critiek over de Christologie der Luthersche en Gereformeerde Kerk. II. 263—283. (226—235).
 Het streven naar eene *zuivere belijdenis van God* in de Christologie der Gereform. Kerk zichtbaar. II. 263. Het groote Christologische beginsel, waarvan beide Kerken zijn uitgegaan in de ontwikkeling harer leer, was *de éénheid der Goddelijke en menschelijke natuur in Christus*. II. 268. (230). De hoogere éénheid tusschen de beide systemen, langs welken weg te vinden? II. 269. (231). Eene volledige Christologie uit de *letter* van het N. T. op te stellen, niet wel mogelijk te achten. II. 271. (233). — "*ὁ λόγος αὐτὸς ἐγένετο*," de Evangelische hoofdstelling in de Christologie. II. 271, 281. (230).
*Logos*begrip. Ebionitische, Socinische, Sabelliaansche, Patripassiaansche voorstelling, onbijbelsch. II. 271. Ariaansche voorstelling, evenmin voldoende. II. 272—281. *Logos ἀσώματος*. II. 276, 277, 278. (232). *Logos ἑνουπῶς*. II. 278. Bij de bepaling van het begrip van den *God-mensch*, had de Kerk twee klippen te vermijden, het Nestorianisme en het Monophysitisme. II. 281. (230, 231). In Jezus Christus werd de éénheid van God en mensch volkomen verwezenlykt. Hij was de hoogste openbaring van het wezen Gods in menschelijke volmaaktheid. II. 282. (232). Wat Christus uit zich zelve of van *nature* is, moet de Gemeente *door* Hem *in hare mate* worden. II. 283. (235). De leer der *eeuwige generatie* van den Zoon door Roëll bestreden. II. 455. (382, 383).

over CHRISTUS *ville*. I. 18, 19. (18, 19).

CICERO.	II. 40.
CLEMENS.	(Alexandrinus). I. 249, noot 1.
COCCEJUS.	I. 24, 58, 185, 239, 240, 263, 297, 299, 311. (24, 56, 160, 210, 233, 264, 265, 277). II. 418, noot 2.
<i>Constantinopel.</i>	Concilie van —. II. 281.
<i>Consubstantiatie.</i>	II. 217, 225. (183, 191).
CRUCIGER.	II. 225. (191).

D.

DALLAEUS.	II. 407, noot 2.
DANAEUS.	I. 56. II. 261, 444. (379).
DAVID.	II. 58. (45).
<i>δδ.</i>	II. 37, noot 1. (359, noot 4).
<i>Deïstisch.</i>	In de — voorstelling staat God enkel als <i>transcendent</i> tegenover den mensch. II. 95. (79).
DERMOUT.	I. 33. (32).
<i>Determinisme.</i>	Gereform. —. II. 14.
<i>Deuteronomium.</i>	Laatste hoofdst. van —. I. 180. (156).
<i>Docetisme.</i>	II. 243. (226).
DOEDES.	(I. J.) I. 193. (166). II. 436.
<i>Dogmatiek.</i>	I. 59. (56). Roomsche —. II. 112. (96).
Donker CURTIUS.	I. 30. (30).
<i>Doop.</i>	Het gevoel der Socinianen over den —. II. 175. (154). Kinderdoop: — het gevoel van de Doopsgezinden. II. 181, 201—211. (159, 160, 173—177). De kinderdoop door de Wederdoopters verworpen. II. 185. (163). Onderscheid in de leer des doops tusschen de Lutherschen en de Gereformeerden. II. 241, 242. (206, 207, 208). Het gevoel der Lutherschen en Gereform. II. 181, 182, 201—211. (159, 160, 173—177). De Quakers erkennen slechts één' Christelijken doop, den doop des Geestes: de waterdoop geen blijvende instelling. II. 456. Het gevoel der Labadisten. II. 461.
<i>Doopsgezinden.</i>	Afkomst der —. II. 188, noot 2. (166, noot 1). Het verschul tusschen de Doopsgezinden en de

- Protestanten ligt dieper dan in het verschil van exegese. II. 189. (166). De gevoelens der — getuigen van één beginsel: dit namelijk, het algemeen Christelijke beginsel, toegepast op de verwezenlyking eener heilige Christelijke Kerk, als Godsryk op aarde. II. 189, 190. (167, 168). *Ideale* rigting hun eigen. II. 191. (168). Critiek over de gevoelens der —. II. 191—211. (168—177).
- Dordsche.* Synode. De — handhaafde de leer der Gereform. Kerk tegen de bedenkingen der Remonstranten. II. 329. (278).
- Drieëenheid.* De kerkelyke leer der —. II. 149, 150, 153. (131, 132, 133, 134). De Evangelische leer aangaande den Vader, den Zoon en den H. Geest. II. 149. Socinische bestrijding van de leer der —. II. 151, 154. (133, 134).
- Dualisme.* — als eindresultaat van alles, onvereinigbaar met het Godsbegrip, door Jezus uitgesproken. II. 38, noot 3. — door Paulus opgeheven. II. 84. (69). Anthropologisch dualisme (*ligchaam* en *ziel* als twee afzonderlyke substantiën) onbijbelsch en strijdig met de Psychologie op haar tegenwoordig standpunt. II. 275. Het dualistisch standpunt aan de Luthersche en Gereformeerde Kerk gemeen. II. 215. (181). Eene consequente ontwikkeling van het materiële grondbeginsel der Gereformeerde Kerk moet leiden tot de ophelling van het denkbeeld eener eeuwige tweespalt tusschen God en menschen. II. 329, 424—427. (278, 365—367).
- DUIFHUIS. (Huib.) I. 48.
- Duivel.* De leer van Balth. Bekker aangaande den —. II. 453, 454. Om Gods Souvereiniteit te redden, loochende hij de magt des —. II. 453. (382). Hij ontkende het bestaan des duivels niet, maar zijn vermogen om op den mensch te werken. II. 454.

DUNS SCOTUS. I. 208, 222, 333, 393. (181, 193, 345).

Dynamisch. II. 31. (21).

E.

Elionitisme. II. 244. (209).

EBERARD. I. 61, 192. II. 60, noot 1.

Echtheid. Critisch bewijs voor de echtheid der boeken des N. T. I. 130. (122).

Eed. Het gevoelen der Doopsgezinden omtrent den —. II. 181, 199, 200. (159, 172). Het gevoelen der Lutherschen en Gereform. II. 181, 199, 200. (159, 172).

Eerdienst. Verschillende beschouwing der — bij de Lutherschen en Gereform. II. 214, 320—323. (180, 270—273). In het gevoelen der Gereformeerden omtrent de eerdienst openbaarde zich het beginsel van afkeerigheid van al wat naar creatuurvergoding zweemt. II. 323. (272). Overdrijving van dat beginsel. II. 323. (273). Gevoelen der Quakers omtrent de eerdienst. II. 460.

Eeuwig. αἰώνιος. II. 429, 430, 431. (367, 368, 369). Toekomstige eeuw. (αἰών μέλλων). II. 428, 431. (367, 369).

EGELING. I. 87, noot 2; 327, noot 1. (85, noot 2, 291, noot 1).

ENDEMANN. I. 57. (55).

EPICURUS. II. 42. (29).

EPISCOPIUS. I. 126. (119). II. 348, 358, 367, 394, 452.

ERASMUS. I. 48. (48). II. 111, 172. (94, 151, 232). — verdedigde, als Roomsche Catholiek, tegenover Luther, de Semi-Pelagiaansche voorstelling van 's menschen vrijen wil in het aannemen of verwerpen der zaligheid. II. 130. (114). — bestreed te regt Luther's voorstelling der menschelijke onmacht. II. 135, 136. (119, 120). — geen particularist. II. 137. (120, 121).

Erfzonde. II. 301, 302. (254, 255).

ESSENIUS. I. 52, 58, 226, 240. (51, 56, 197, 210).

- Eutychianisme.* II. 248. (212).
Evangelie. I. 85, 86, 92, 290. (83, 84, 90, 256). — prediking reeds in het Paradijs en door den mond der II. Patriarchen en Propheten. I. 301. (267). — van Petrus. I. 177. (154). Evangelium sub velo. I. 303. (269). De prediking van het —, noodzakelijk heilsmiddel. II. 383. 384. (335).
Evangelisten. Historische waarheid der verhalen van de —, zooals zij het beeld van Christus hebben afgemaald. I. 197. (169, 170).
 EZ A U. II. 83. (68).

F.

- Fanatisme.* II. 186. (164). Zie Wederdoopers.
Feiten. Het groote belang en de hooge beteekenis der feiten, waaraan het Christendom zijne verschijning als Godsdienst in de wereld te danken heeft. I. 198. (170, 171).
 FICHTE. (J. II.) II. 366, 388, 395. (340, 346).
Fides. — humana. I. 128, 176. (121, 153). — divina. I. 176. (153). — implicita. I. 265. (234, 235).
 FLACIUS. II. 305.
Flacianisme. I. 257. (228).
Formula. — Concordiae. II. 187, 295, 296, 297, 298. (165, 247, 248, 249, 250, 251).
Formule. Kerkelyke verbandtenis — van 1619. I. 14, 21, 29, 44. (14, 21, 29, 44). — van 1816. I. 14. (14). nadere verklaring er van. I. 14. (14).
Formulieren. Wat door het wezen en de hoofdzaak der — te verstaan. I. 36. (35, 36). Herziening der —. I. 39. (39). — van eenigheid. I. 41. (41).
Friesland. Gereform. Kerk in —. I. 42, 44. (42, 44). Staten van —. I. 43. (43).

G.

- GANSFORT. II. 111. (94).
Geboorte. — van boven: een leven dat zijn' grond in God heeft. II. 29 en noot 3. (19 en noot 3).
- GEERT GROETE. I. 48.
Geest. II. 37. —, het hoogere beginsel in den mensch, volgens Paulus. II. 47. (35).
 Heilige Geest. — De kerkelijke leer van de persoonlijkheid des —. II. 161. (140, 141). Socinische bestrijding dier leer. II. 161. (140, 141). Belofte des —. I. 92. (89). De Geest der waarheid moest in de discipelen worden, wat Jezus leerende en handelende *voor* hen geweest was, hun andere paracleet en leidsman op het gebied der waarheid. II. 25. Getuigenis des —. I. 89, 93, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 108, 109, 110, 113, 115, 116, 119, 126, 134, 144, 151, 164, 165, 166, 167, 205. (86, 91, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 113, 119, 129, 146, 147, 148, 149, 177). II. 140. (123). De — spreekt de waarheid Gods in het bewustzijn van den Christen uit, zoodat hij, in zijne overtuiging door niemand beheerscht, alléén van *God* afhankelijk is, Christelijk-Protestantsche stelling. II. 183. (161). Critiek der kerkelijke leer aangaande de getuigenis des —. I. 158. (141). Werking des — door het Woord. I. 160, 161. (142, 143).
Geestelijk. — ambt: verschillende beschouwing bij de Lutherischen en Gereform. II, 214, 323, 324. (180, 273, 274).
- GEFFCKEN. II. 320. (271).
Geloof. Definitie van Calvin. I. 118. (112). Historisch —. I. 131. (124). Godsdienstig —. I. 132, 133, 153. (125). Geloof aan de bovenzinneijke wereld, heeft *zedelijke* waarde. I. 157. (139). Geloof des harten. I. 172. Geloof. II. 26, 27. (16, 17). Het leven des —.

II. 27. (17). — In het geloof erkende Jezus Gods werkende kracht en 's menschen afhankelijkheid van God. II. 28. (18). Geloof onder het O. V. II. 40. (37). Het geloof *van* Christus (*πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ*). II. 63, 64. (49, 50, 51). Het geloof *van* Christus, = het geloof in God, het beginsel des waren religieusen levens. II. 63. (49). Uit het geloof van Jezus zijn, d. i. *door* Jezus het geloof in God hebben. II. 66. (53). *Het geloof in Christus*, het middel om *het geloof in God* te verkrijgen, en het geloof in God de *voorwaarde waerop* de mensch door God als rechtvaardig aangemerkt wordt. II. 72. (57). Het gansche denkbeeld van *verdienselijkheid* valt weg door het karakter zelf van het geloof. II. 73. (58). Het geloof, hoe zelfstandig ook, heeft zijn' eenigen en laatsten grond in God. II. 73. (58). Het geloof eene daad van *vrijheid*. II. 76. (61). Het geloof, volgens de Protestanten. II. 121, 124. (105, 108). — volgens de Roomsche Kerk. II. 122, 123, 124. (106, 107, 108). Het geloof des Christens is zelfstandig. II. 140. (124). — het is eene vaste overtuiging van het boven-zinnelijke, een levendig bewustzijn van de betrekking, waarin de mensch tot God staat. II. 140. (124). Het geloof, volgens het Protestantisme, de *kiem*, de *wortel*, de *potentia* van 's menschen geheele Godsdienstige leven. II. 169, (148). Het geloof eene *vrucht* der verkiezing. II. 173. (152). Onderscheid tussehen een *voorbeschikt* en *voorgezien* geloof, door de Remonstranten gemaakt. II. 174. (153). Het geloof, volgens Zwingli. II. 285. (237). In welken zin, naar het gevoelen der Remonstranten, het geloof des Christens van God moet worden afgeleid. II. 346, 347, 348, 349, 350, 351. (293, 294, 295, 296, 297, 298). De oorsprong van het zaligmakend geloof,

volgens Arminius. II. 348. (295). De Arminiaansche *praerisa fides* voert consequent tot de Socinische ontkenning der Goddelijke voorwetenschap. II. 360. (307). De voorstelling van het geloof, als een ten deele van God onafhankelijk voortbrengsel van den menschelijken wil, onbestaanbaar met het bijbelsche begrip van *God*, en strijdig met de Christelijke *erraring*. II. 362, 363, 364. (308–316). Volharding des Christens in het geloof. II. 368, 369, 370. (320, 321, 322). De hoogste trap des zaligmakenden geloofs. II. 374. (325). Het geloof is niet het werk des menschen *zonder God* (Pelagianisme); ook niet het werk van *God zonder den mensch* (overdreven Augustinianisme); ook niet *voor een gedeelte* Gods werk, *voor een gedeelte* 's menschen werk (Semi-pelagianisme, Synergisme, Arminianisme), maar evenzeer geheel en al het werk van menschelijke vrijheid en zelfstandigheid, als het geheel en al en in den volstrektsten zin des woords Gods werk en gave moet genoemd worden. II. 380. (332). Die hogere eenheid tusschen Goddelijke en menschelijke werkzaamheid, door de Gereform. Kerk niet volkomen ingezien. II. 381, 382, 383. (332, 333, 334). De volkomenste afhankelijkheid van God sluit niet uit, dat het geloof eene daad van *vrijheid*, een *actus voluntarius* blijft, waarbij de mensch *vrijwillig* buigt en voor de magt der waarheid zwicht. II. 388. (339).

Geloofsbelijdenis.

Eerste — der Ned. Herv. Kerk. I. 42. — van Guido de Bres. I. 16, noot 1. Strijd van het kerkelijk bewustzijn met de — van Dordrecht. I. 28. (28). Nederlandsche —. I. 84, 119. (82, 112). II. 17. Slot-artikel der Bazelsche Gereform. Geloofsbel. I. 70. (68). De eerste Bazelsche Geloofsbelijdenis. II. 447. De tweede Zwitsersche —. II. 447.

- Gelooven.* — op gezag, zoo lang de mensch onvermogen is, om vrij en zelfstandig de waarheid te erkennen. I. 258. (234). — op gezag, en — aan de waarheid zelve. I. 295. (261).
- Geloovigen.* De — zijn, ten gevolge hunner vereeniging met Christus, in *beginsel* en wat hunne *bestemming* aangaat (potentieel), wat Christus *volkomen* is. II. 61. (48). De geloovigen kunnen in dit leven reeds de bewustheid van hunne verkiezing en toekomstige zaligheid omdragen. II. 372, 373. (323, 324, 325). Misbruik dier leer. II. 374. (325, 326).
- Gelijkheid.* Christelijk begrip van *gelijkheid*. II. 195. (170).
- Gemeenschap.* — van goederen. II. 184. (162).
- Genade.* Beoordeeling van de leer der *onwederstaanbare* genade. II. 364—368. (316—320). De leer van Gods genade maakt geene zorgelooze en goddelooze menschen. II. 384—386. (336, 337, 338). Ongelijkheid van Gods genadebedelingen. II. 411, 412. (356, 357).
- Gereformeerd.* — Kerk. I. 48. (47). Karakteristiek der —. I. 48. (47). De — gebouwd op de Zwitsersche (Zwinglische en Calvijnsche) Reformatie. I. 51. (50). De — heeft een materieel beginsel: zij is van het materiele in de Schrift uitgegaan, in haren strijd tegen de Roomsche Kerk. II. 8. (8). Gereform. dogmatiek: het leidend beginsel er van meer *theologisch* dan anthropologisch. II. 16. De — Kerk uitgegaan meer van het theologisch beginsel. II. 212. (178). Oplossing van bedenkingen tegen het Gereform. leerbegrip. II. 376—438. (327—373). 1°. De Gereform. leer, dat Gods genade de eenige grond is van 's menschen zaligheid, sluit de zelfwerkzaamheid des menschen uit; opent de deur voor een dusgenaamd ijdelijk Christendom, en maakt de Evangelieprediking tot eene ijdele vertooning. II. 376—386. (327—338). 2°. De leer van Gods vrije genade heft 's men-

schen zedelijke vrijheid op. II. 386—409. (338—355). 3°. De leer der verkiezing uit genade strijdt met Gods *regtevaardigheid*, wanneer Hij aan sommigen de Godsdienstige zegeningen schenkt, die Hij aan anderen onthoudt; met zijne *heiligheid*, omdat zij God maakt tot de oorzaak der zonde en eener eeuwige tweespalt tussehen het goed en het kwaad; met zijne *liefde*, omdat zij leert, dat God het eeuwig verderf van een groot deel zijner zedelijke schepselen gewild heeft. II. 410—438. (355—373).

Geroel.

I. 166. (148).

Gezag.

De Hervorming erkent geen *gezag* op het gebied der *waarheid*. I. 39, 112. (39, 107). — der Overleveringen en der Kerk. I. 62, 64. (59, 61). Kerkelijk —. I. 92, 98, 99. (99, 96, 97). Uitwendig —. I. 95. (93). — der Schrift. I. 99, 122, 128. (97, 115, 116, 121). Het O. T. vertegenwoordigt, als Wet, het standpunt van het uitwendig gezag gedurende den staat der onmondigheid der menschen. I. 288. (254). De Godsdienst onder de Wet gaat uit van het uitwendig *gezag*. I. 291. (257). *Uitwendig gezag* gedeeltelijk verworpen, gedeeltelijk behouden door het Protestantisme. II. 138. (122). Het *inwendig gezag* der waarheid en de getuigenis des H. Geestes, alleen geldig voor den Christen in zake des geloofs. II. 140. (123).

God.

God is liefde, de groote waarheid van het Evangelie. I. 301. (267). Het wezen van God door Jezus geopenbaard. II. 19. (13). Gods liefde, de grond van leven en ontwikkeling in de natuurlijke en zedelijke wereld, de bron van het Godsdienstige leven. II. 19. (13). Begrip van God, volgens Jezus. II. 37. God is *geest*. II. 37. God is *licht*. II. 38. God is *liefde*. II. 38. De kennis van dien God *is* het eeuwige leven. II. 38. De Christen grondt zijne

- hoop op de liefde van God. II. 71. (36). Gods liefde strekt zich tot *allen* zonder onderscheid uit. II. 299. (251).
- Godsbegrip.* — bij de Roomschegezinden. I. 215. (215, 216). — bij de Protestanten. I. 215. (215, 216). Socinische miskenning van het Christelyke Godsbegrip. II. 154, 176. (134, 155). Derstisch Godsbegrip der Socinianen. II. 177.
- Godskennis.* De innerlijke bron van Godskennis door Christus op nieuw ontsloten. I. 174. De natuurlijke Godskennis. I. 204. (176). — *potentieel* als *aanleg* in den mensch (theologia naturalis innata), *actueel* als vrucht van het ontwikkeld menschelijke denken (theologia naturalis acquisita). I. 205. (177). Het Gereformeerde standpunt met betrekking tot de natuurlijke Godskennis. I. 205, 217 (177, 189). Geen objectieve Godskennis voor de rede, volgens de Sophisten. I. 206. (178). De Godsdiensstige kennis heeft, volgens Plato, haren objectieven grond in de ideën der rede. I. 206. (178). Onderscheiding eener *aangeborene* en *verleegene* Godskennis in het Reform. leerbegrip. I. 215. (187). Van *natuurlijke* Godskennis kan op het Roomsche standpunt geen sprake zijn. I. 222. (193). Het regt der *natuurlijke* Godskennis verdedigd tegen de Socinianen. I. 222. (193). Van eene *natuurlijke* Godskennis kan in het Socinische leerbegrip geen sprake zijn. I. 223. (195). De II. Schrift spreekt overal van eene *natuurlijke* Godskennis. I. 227. (198). De *natuurlijke* Godskennis 's menschen oorspronkelijke bestemming. I. 232, 341. (203). De ware Godskennis in den staat der reigheid, volgens de Hervormden en Lutherschen, *donum naturale*; volgens de Roomschen *donum supernaturale*, *superadditum*. I. 232, 234, 246, 341. (203, 204, 216). De natuurlijke Godskennis belemmerd door de zonde. I. 252. (222).

Zonder *reinheid* geene ware Godskennis. I. 275. (242). Zonder reinheid des harten, ontbreekt de eerste en voornaamste bron, waaruit voor de rede het ware begrip van God zich ontwikkelen moet. I. 277. (241). De opklimmende weg om God te leeren kennen uit de *physische, intellectuele en morele* wereld. I. 277—284. (244—250). Bronnen der Godskennis door Jezus den menschen aangewezen. II. 20—26. (14, 15); de *natuur*, de algemeene bron der Goddelijke openbaring. II. 20. Gods wegen in de *ontwikkeling des menschdoms*, = de geschiedenis van het voorgeslacht, bepaaldelijk de lotgevallen van het Israëlitische volk. II. 21. Jezus *zending* en *verschijning* de volkomenste openbaring Gods op het gebied der geschiedenis. II. 22. In *Christus zelve*, in *zijn persoon* openbaarde zich God aan de wereld. II. 22. (15); *innerlijke* Godskennis, waartoe Jezus de zijnen opleidt. II. 23.

Godsdienst.

De Godsdienst in J. C. voleindigd. I. 149. Christelijke Godsdienst. I. 150. De Godsdienst van Christus de hoogste uitdrukking der menschelijke natuur. I. 174. De waarheid van Godsdienstige overtuigingen hangt niet af van critische, historische of andere wetenschappelijke vraagstukken. I. 188. (163). De Gereform. theologie ziet in de *Christelijke* Godsdienst de uitdrukking der hoogste *redelijke* Godsdienst. I. 271, 284. (237, 251). De ware Godsdienst des *geloofs*, wat hare kiem betreft (potentiëel), reeds onder de bedeeeling des O. V. aanwezig. I. 301. (267). De ware Godsdienst wordt door het Christendom het eigendom des menschen. I. 308. (273, 274). De Godsdienst behoort tot het *wezen* van den mensch. I. 309. (274). Het *wezen* der Godsdienst bestaat voor den mensch in het bewustzijn van zijne betrekking tot God. II. 20.

- Godgeleerdheid.* Het regt der natuurlijke Godgeleerdheid erkend door de Hervormde Kerk. I. 204. (176).
- GOEBEL. I. 60. (57). II. 3. (3).
- GOMARUS. I. 23, 24, 57. (23, 24, 53). II. 313, 314, 330, 331, 439, 441, 443. (263, 264, 279, 281, 374, 376, 379).
- GORTER. (S.) II. 190, 191, 195, 196, 198.
- Grammatolatrie.* I. 76, 121. (74, 113). II. 138. (122).
- GREGORIUS. (van Nyssa). I. 276. (243). II. 275, noot 3.
- GREVINCHOVEN. II. 337, noot 2; 452.
- Grieksch.* — Catholijke Kerk. I. 63. (60).
- GROEN VAN PRINSTERER. I. 73. (71). II. 347. (294).
- Grondbeginselen.* Onderscheid tusschen grondbeginselen en leerstellingen. I. 2. (2). Grondbeginselen van het Protestantisme in het algemeen en der Hervormde Kerk in het bijzonder, tweeledig, *formele* en *materiële*. I. 5, 45. (5, 45). Het *formele* grondbeginsel van de leer der Hervormde Kerk. I. 62. (59). Het *materiële* —. II. 1. (1). De beide grondbeginselen, het *formele* „de H. Schrift, kenbron en toetssteen der Christelijke waarheid,” en het *materiële* „Gods vrije genade in Jezus Christus, de eenige grond der zaligheid,” vereenigingspunt der Protestantsche Kerk. II. 472, 473, 474.
- Grondlegging.* Beteekenis der formule „zijn vóór de — der wereld.” II. 275, 276, noot 1.
- DE GROOT. (P. Hofstede) I. 52. (50). II. 358, 361, 414, 417. (307).

H.

- Haat.* II. 83, 411. (67, 357).
- Haereses.* Dusgenoemde haereses in de Gereform. Kerk. II. 448, 449, 450.
- Handoplegging.* II. 51, 52, 55. (39, 40, 42).
- HAGENBACH. I. 60. (57).
- HASE. II. 175. (154).
- Hebreew.* Brief aan de —. I. 177, 178, 180. (154, 155, 156).

- HEDIO.** II. 225. (191).
HEIDANUS. I. 58, 226. (56, 197).
HEIDEGGER. I. 57, 77. (55, 74).
Heiligen. Overvloedige verdiensten der —. II. 105, 113. (89, 97). Aanroeping der —. II. 109, 118. (93, 102). Verschil van gevoelen tusschen de Protest. en de Roomsche Kerk. II. 127. (111). Beoordeeling der leer van de *volharding der heiligen*. II. 368—375. (320—327). De volharding der geloovigen staat in naauw verband met de Paulinische leer aangaande de rechtvaardiging. II. 370. (321, 322). Onjuiste voorstelling dier leer door de Remonstr. II. 371. (322, 323).
HEMSTERHUIS. (François). I. 165. (147).
VAN HENGEL. II. 15, 278.
HERINGA. I. 25, 30. (25, 30).
HERMANN. II. 219. (185).
HERMES. (Georgius). I. 221, 316, 347. (193). — ten onrechte door den Paus veroordeeld. I. 348—351.
Hervormd. Het Protest. karakter der Hervormde Kerk tegenover de Roomsche Kerk uitgesproken in de stelling, dat het Christendom de verwezenlijking is van den waren Godsstaat. I. 308, 325, 326, 328. (274, 289, 299, 292).
Hervormers. Zwitsersche —. I. 41. (41). II. 150. (158). Zwitsersche —; oorspronkelijke strijdvrage bij hen tegenover Rome. II. 6. (6).
Hervorming. Verhouding tusschen den geest en de beginselen der — en den inhoud der Symbolische schriften van de Protest. Kerken. I. 37. (36). Zwinglish-Calvijnische — in Nederland. I. 49. (48). — der 16^e eeuw. II. 102, 111, 116, 120. (86, 94, 95, 100, 104). Het Godsdienstig beginsel der — was de herovering of herstelling van de oorspronkelijke belijdenis van God, inzonderheid van zijne vrije genade als den eenigen grond der zaligheid. II. 129. (113). De — wierp het juk der Roomsche Hieërarchie af.

- II. 138. (122). De Duitsch-Zwitserse —
ontsproten meer uit *Godsdienstig-zedelijke* be-
hoeften dan uit *verstandelijke* ergernis aan de
misbruiken der Roomsche Kerk. II. 145, 146.
(127, 128). Het eigenaardig karakter der Zwing-
lisch-Calvijnse Hervorming en der Gereform.
kerkleer bestaande in eene meer zuivere en
vollediger ontwikkeling van het Protestantsche
beginsel. II. 215. (181).
- HERZOG. I. 60. (57).
Hessen. Landgraaf Philips van —. II. 225. (191).
Hierarchie. II. 108, 110, 115, 119. (92, 94, 99, 103).
HIERONYMUS. I. 301, noot 1. (267, noot 1).
Historisch. Historisch-critische bewijsvoering. I. 128. (121). —
Overgenomen door het latere Rationalisme en
Supranaturalisme. I. 129. (122). Historisch-
critische methode geschikt, om de Christelijke
Godsdienst als een objectief gegeven te leeren
kennen, niet geschikt om zich te overtuigen,
dat zij de *ware* Godsdienst is. I. 131. (124).
Vrijheid ter beoordeeling van het historische
in de Schrift. I. 183. (159). Het Christendom
als *Godsdienst* ontleent zijne waarde niet van
het historisch bewijs. I. 202. (174).
- VAN DER HOEVEN. (Abr. des Amorie) II. 471. (387).
VAN DER HOEVEN. (Abr. des Amorie — Jr.) I. 172. II.
471. (387).
- VAN DEN HONERT. (Joh.) I. 59.
Hoogepriester. I. 313, 314, 316, 317. (279, 280, 281, 282). II. 71.
HOORNBECK. I. 58, 226. (56, 197). II. 261. (224).
HUBER. (Samuel). II. 291. (243).
HUNDESHAGEN. I. 60. (57).
HUSS. II. 111. (94).
HYPERIUS. I. 56. (54).

I. J.

- Idea.* — innata. De Gereformeerden erkennen realis-
tisch de objectieve waarde er van. I. 340.

- Ideën.* Haar *objectief* bestaan, volgens Plato. I. 205. (178).
Idiomata. De leer der communicatio idiomatum. II. 251.
 (215). — verkreeg bij de Lutherschen kerkelijk gezag. II. 252. (216). — door de Gereform. Kerk vervorpen. II. 253, 254. (218, 219).
- IGNATIUS. I. 99. (97).
ἰλαστικόν. II. 65. (52).
Immanent. II. 149. (132).
Incarnatie. Heidensche —. II. 272.
Individualisme. II. 142.
Infralapsarisch. — standpunt. II. 16.
- ISRAËL. II. 79—85. (63—70).
- JACOB. II. 83. (68).
 JACOBI. I. 165. (147).
 JACOBUS. Brief van —. I. 178, 181. (155, 157).
 JEREMIA. I. 93. (90).
Jesuiten. Leer der — omtrent het zedelijk *probabilisme*, gebouwd op nominalistische beginselen. I. 210. (183).
- JEZUS CHRISTUS. I. 93, 94, 133, 134, 135, 149, 150, 161, 249, 250. (91, 92, 134, 135, 144, 219, 220). — waartoe gekomen? II. 19. (13). In Jezus Christus losten zelfstandigheid en vrijheid met het diepste gevoel van afhankelijkheid zich op in de hoogste en heerlijkste eenheid. II. 28. (18). — de voleinder des geloofs. II. 63. (47, 49). — de vertegenwoordiger der menscheid. II. 64, 67. (51). — het eenige Hoofd der Kerk, volgens de Protestanten. II. 128. (112). — stelt zijn lijden en sterven voor als iets, dat geschieden *moest*. II. 36. (26). De dood van Jezus, wat die is. II. 58, 59, 166, 167. (46, 47, 145, 146). Zijn sterven, de verwezenlijking van het offer der volmaakte gehoorzaamheid. II. 59. (47). Het *natuurlijk* sterven van Christus, voor *Hem* een *zedelijk der zonde sterven*. II. 61. (48). De physische opstanding van Jezus door Paulus beschouwd tevens als eene zedelijke, geestelijke opstanding. II.

61. (48). Christus heeft, levende en stervende, den menschen Gods liefde en Gode's menschen toekomstige volmaking gewaarborgd. II. 71. *Dadelijke* gehoorzaamheid van Christus. II. 314. (265). Het Evangelie kent het onderscheid niet tusschen eene *dadelijke* en *lijdelijke* gehoorzaamheid van Christus. II. 319. (269). Polemiek van Piscator tegen de leer der uitwendige toerekening van Christus dadelijke gehoorzaamheid. II. 455, 456.
- JOB. Het boek van —. I. 170. (156).
- JOEL. I. 93. (90).
- JOHANNES. (de Apostel). I. 92. (89). Johannes had het ware Godmenscheijke leven in zijnen Heer aanschouwd. II. 282. (234).
- JONA. Het boek van —. 183. (139).
- JUDAS. Brief van —. I. 178, 181. (155, 157).
- JULIANUS. II. 393. (345).
- Jus. Het *jus circa sacra* kent de Gereform. Kerk aan den Staat toe. II. 326. (275).
- JUSTINUS. (Martyr). I. 100, 301, noot 1. (98, 267, noot 1).

K.

- KALVIN. I. 22, 49, 55, 66, 91, 116, 117, 118, 122, 127, 160, 161, 167, 168, 179, 180, 185, 186, 216, 217, 219, 222, 233, 236, 237, 238, 254, 260, 261, 265, 289, 290, 293, 297, 300, 304, 305, 307, noot 1; 309, 310, 315, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 326, 329, 330, 331, 332, 334. (22, 48, 54, 63, 89, 110, 111, 112, 115, 120, 143, 144, 149, 156, 157, 160, 161, 188, 189, 191, 194, 204, 206, 207, 208, 223, 230, 231, 234, 255, 256, 259, 263, 266, 270, 271, 272, noot 2; 275, 276, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 290, 293, 294, 295). II. 3, 5, 32, noot 1; 84, noot 2; 137, 151, 154, 158, 160, 164, 242, 276, 279, 280, 291, 292, 293, 294, 311, 315, 316, 317, 383, 441, 443, 444. (3, 5, 68, noot 4; 121, 133, 139,

- 140, 142, 208, 228, 229, 244, 245, 246, 247, 261, 262, 265, 266, 267, 334, 376, 378, 379). Het gansche systeem van Calvijn, ontwikkeling van de kennis van God. II. 17. Zijn standpunt als Hervormer is in de eerste plaats *theologisch*. II. 117, 118, 119. (101, 102, 103).
- Kastijding.* Vaderlijke kastijding. II. 421.
- Katholiek.* De Catholick. (Tijdschrift). I. 339.
- KECKERMANN. I. 56, 187. (54, 162).
- VAN DER KEMP. (Joh.) II. 408.
- κένωσις. II. 277, 278.
- Kerk.* Verzoening tusschen de Kerk en de Wetenschap. I. 6, 12. (6, 12). Christelijke —. I. 15, 16. (15, 16). Begrip der Christelijke —. I. 320. (285). Gereform. —. I. 16. (16). Kerk. I. 90, 109. (87, 105). Onfeilbaarheid der —. I. 67. (64, 65). Het gezag der — door de Protestanten verworpen. II. 128. (112). Het onfeilbaar gezag der — in zake des geloofs door de Trentsche kerkvergadering gehandhaafd. II. 129. (113). Het onderscheid tusschen de zichtbare en onzichtbare Kerk, volgens de Protestanten. II. 141, 182. (125, 160). Definitie der — bij Möhler. II. 141, noot 1. (125, noot 1). Het denkbeeld der Wederdoopers en andere geestdrijvers van eene geheele afscheiding der —, als Theocratie beschouwd, van den Staat. II. 180, 183, 184. (158, 161, 162). Het denkbeeld eener volkomen zuivere, alleen van God afhankelijke —, schoon in veredelden vorm, ook bij de Doopsgezinden het leidende beginsel. II. 180. (158). Dit gronddenkenbeeld der Doopsgezinden is in de oogen der Protestanten eene overdrijving. II. 192, 193, 194. (160, 170). De verwezenlijking van het ideaal der —, dat de Doopsgezinden zich voorstellen, als doel van het Christendom, door de Lutherschen en Gereformeerden erkend. II. 181, 185. (163). — „De Kerk boven den Staat,” de stelling der Roomsch-

- gezinden. II. 186. (163). „De Kerk nevens en afgescheiden van den Staat,” de stelling der Wederdoopers. II. 186. (164). „De Kerk in den Staat,” het beginsel van het Protestantisme. II. 186. (164). — Verhouding van Kerk en Staat; verschillende beschouwing bij de Lutherse en Gereformeerden. II. 214, 325—327. (180, 274, 275, 276). Het beginsel der Gereform. Kerk, „dat de Kerk als zoodanig alleen afhankelijk van God is.” II. 326. (275). De Christelijke Kerk is, naar haar ideaal beschouwd, eene zuiver democratische vereeniging. II. 326. (276). Volgens de Labadisten behooren tot de ware Kerk alleen de uitverkorenen of wedergeborenen. II. 461.
- Kerkelijk.* — éénheid in de Roomsche Kerk, en éénheid des geloofs, waaruaar de Protestantsche Kerk streeft. II. 142, 143.
- Kerkenordening.* Dordsche — van 1619. Art. 50. I. 28, 43. (27, 43).
- Kerkhervorming.* Duitsch-Zwitsersche —. I. 7. (?). Zuid-Europeesch-Italiaansche —. I. 7. (?). Gereform.-Zwitsersche — heeft haar eigen materiëel beginsel. II. 10. (10).
- Kerkleer.* Inconsequentien in de Gereform. —. I. 17—20. (18—20).
- Kerkkraders.* I. 65. (62).
- KIST.* (N. C.) I. 16, noot 1. II. 321, noot 2.
- Koning.* I. 313, 314, 318. (278, 279, 280, 283).
- Kreatuurvergoding.* Heidensche —. II. 39, 40. (27, 28). — door Paulus bestreden als miskenning der Goddelijke Souvereiniteit. II. 41, 42. (29, 30). — in de Roomsche Kerk. II. 102, 109, 110. (86, 92, 94). De Gereform. Kerk verwierp al wat naar — zweemt. II. 212. (178).
- Kritiek.* Regt der wetenschappelijke —. I. 175. (152). Vrije critiek op het reformatorische standpunt. I. 179. (155, 156). Historische critiek: haar regt op Gereform. bodem. I. 191, 195. (165, 168). Vrijheid op het gebied der critiek. I. 194. (167).

- Geen gevaar te vreezen van de vryheid der historische critiek. I. 196, 203. (169, 175, 176).
Kunnen. Het *volledige kunnen* op het gebied der zedelijkheid (*libertas*), is de hoogste toestand, waartoe de mensch kan opklimmen. II. 388. (340). De mogelijkheid als *aanleg* of *potentia* aan allen geschonken: het *actuele zedelijk kunnen*, *doel* en *einde* van 's menschen zedelyke vorming. II. 389. (340, 341).
 KURTZ. II. 51. (38).

L.

- LABADIE. (Jean de). II. 312, 461, 462. (384).
Labadisten. II. 449, 461—464. (384). Hunne gevoelens hadden hunnen grond in de overdrijving van het theologisch beginsel. II. 456. (384). Critiek daarover. II. 462, 463. (385). Mystickerij in hunne gevoelens. II. 463. (385).
 LAMPE. I. 21. (21).
 LANGE. (J. P.) I. 60. (57). II. 431.
Leerbaarstand. Het gevoelen der Doopsgezinden omtrent den —. II. 181. (159). — der Lutherschen en Gereformeerden. II. 181. (159). Het gevoelen der Quakers. II. 459.
Leerregelen. Dordsche —, 1618 en 1619. I. 42. (42). Symbolisch gezag. I. 45. (45).
 LESSING. I. 140, 141, 144, 145. (125, 126, 129, 130). Verdienste van — op het gebied der Godgeleerdheid. I. 149. (133, 134).
Letter. De heerschappij der letter is in oorsprong en beginsel even min Christelyk als Protestantisch. II. 138. (122).
Leven. De kennis van dien God, dien Jezus predikte, is zelve het eeuwige leven. II. 38.
 LEIBNITZ. I. 252. (221).
 LEYDECKER. I. 50. (50).
Licht. II. 38.

- Liefde.* Alles verwinende kracht der Goddelijke liefde.
II. 34. (25). Liefde. II. 38.
- LIMBORCH. I. 18. (18). II. 394. (345).
- Livre.* — Synodal, te Leyden. I. 16, noot 1.
- LOCKE. I. 252. (221). II. 171. (150).
- VAN DER LOEFF. (Rutgers) II. 51, 54, 55, 56. (38, 41, 42, 43).
- Logos.* II. 149, 159. (132). Zie verder, *Christus*,
Christologie.
- LUBBERTI. II. 314. (264).
- LUTHER. I. 83, 110, 111, 112, 121, 178, 183, 185,
201, 230, 234, 247, 253, 257, 258, 297,
299. (81, 82, 106, 107, 108, 114, 155, 159, 161,
173, 201, 204, 205, 217, 223, 227, 228, 263, 265).
II. 3, 4, 5, 139, 172, 173, 180, 185, 225,
241, 295, 299, 301, 307, 309, 381, 383.
(3, 4, 5, 123, 151, 152, 158, 163, 191, 206, 247,
252, 254, 257, 259, 332, 334). Luther begon-
nen met de vraag: *hoe* wordt de mensch zalig,
door de *werken* of door het *geloof*?, en spreekt
als beginsel uit, *de regtvaardiging alléén door*
het geloof. II. 11. (11). De Hervorming in
den geest van Luther en der Luthersche
Kerk, voornamelijk tegen de Joodsch-Pelagi-
aanse werkeilichheid in de Roomse Kerk
gerigt. II. 102, 111, 212. (86, 95, 178). „De
regtvaardiging uit het geloof alléén” het grond-
beginsel van Luther’s hervormingswerk. II.
111, 112, 113, 114, 115, 212. (95, 96, 97,
98, 99, 178). Het punt, waarvan de Reforma-
tie bij Luther uitging, hoofdzakelijk *de*
mensch, zijne zonde en behoefte aan genade. II.
116. (100). Luther begint *anthropologisch*. II.
116, 117, 118, 119. (100, 101, 102, 103). An-
thropologisch standpunt van Luther en der
Luth. Kerk. II. 212. (178). Strijd van Luther
met Erasmus over den *vrijen wil*. II. 130—137.
(114—121). Luther verdedigde als Protes-
tant, tegenover Erasmus, ’s menschen vol-
strekke afhankelijkheid van God. II. 134, 135.

- (118, 119). Luther's werktuiglijke beschouwing van den mensch en van zijne betrekking tot God, met regt door Erasmus bestreden. II. 136. (120). Grondfout van het Luthersche systeem, dat 's menschen afhankelijkheid van God uit eene *geheele* verdorvenheid der menschelijke natuur wordt afgeleid. II. 137. (121).
- Luthersch.* Luthersch-Melanchthonsche rigting onder de Protestanten in Nederland. I. 47. (47).

M.

- Maatschappij.* "De — te doen worden een Koningrijk der hemelen op aarde," het groote denkbeeld van Christus. II. 186. (164).
- MACCOVIUS. I. 58, 181, 239, 240. (55, 158, 209, 210). II. 17, 260, 442. (224, 376).
- Macedonianisme.* II. 161. (141).
- MACEDONIUS. II. 150.
- Manichaeïsme.* De leer der zonde in het —. II. 303, 305. De Luthersche leer eener *totalis carentia boni* in den gevallen mensch moet consequent tot Manichaeïsme leiden. II. 305.
- Manichaeïstisch.* — gevoelen omtrent het O. en N. T. I. 307. (272).
- Marcionitisch.* — miskenning van het O. T. I. 306. (272).
- MARCK. (à). I. 59, 126, 216, noot 1; 225, 240, 241. (56, 119, 188, noot 1; 196, 210, 211). II. 261, 341. (225).
- MARESIUS. I. 58, 225, 239, 265, 307, noot 1 en 2. (55, 197, 210, 235, 272, noot 2; 273, noot 1). II. 314, 421. (264).
- MARHEINECKE. I. 13, 60. (13).
- MARIA. Aanroeping van —. II. 109, 113, 118. (93, 97, 102). Mariadienst. II. 116. (100).
- MASTRICHT. (Petrus van). I. 58.
- MATTHEUS. Evangelie van —. I. 181, 193, noot 4. (167, noot 1).

- Mechanisch.* II. 31. (21). — voorstelling der Goddelijke werkzaamheid, in het Gereform. leerbegrip. II. 364. (317). — beschouwing der verhouding tussehen God en de wereld. II. 377. (328, 329). De leer der II. Schrift dienaangaande. I. 378, 379, 380. (330, 331).
- MELANCHTHON. I. 84, 214, 234, 253, 277. (82, 186, 203, 223, 243). II. 153, 225, 295, 299. (191, 247, 252).
- MELCHIOR. II. 306, noot 1.
- MENNO SIMONS. I. 48 II. 180, 188. (158, 166). Hervormer der Wederdoopers. II. 189. (166).
- Mensch.* — in de hoogste beteekenis des woords = Christen. I. 174. De mensch neemt in het Protestantse leerbegrip eene veel hoogere plaats in, naar aanleg en bestemming, dan in de Roomsche kerkleer. I. 245. (215). Uitmendheid der menschelijke natuur. I. 248, 249. (219, 220). God aanschouwt in Christus het eindresultaat van 's menschen ontwikkeling. II. 70. Ieder mensch is als zedelijk wezen wel *potentialiter* vrij, dat is, hij heeft den *aanleg om zedelijk vrij te worden*, maar in de *werkelijkheid* bezit hij die vrijheid nog *niet*, althans *niet geheel*, en zelfs gedurende zijn verblijf op aarde, *nooit volkomen*. II. 389. (340, 341).
- Menschheid.* Christus en de menschheid die in Hem geloofd, als één groot geheel, als één organisme of ligchaam, door Paulus beschouwd. II. 60, 63. (47, 50).
- Messiaansch.* De — voorspelling kondigt het tijdperk der ware Godsvereering aan als een nieuw verbond. I. 304. (270).
- MICHAËLIS. I. 127. (120).
- Middelaar.* Middelaarsambt van Christus: beschouwing er van in het Protestantisme en in de Roomsche Kerk. I. 325, 326, 327, 328. (290, 291, 292).
- Misoffer.* II. 108, 128. (92, 112).
- MÖHLER. I. 13, 68, 90, 236, 243, 264. (13, 68, 87, 207, 213, 233). II. 125, 309. (109, 260).

MOLIN'A.	II. 393. (345).
Monarchianen.	II. 280.
Monophysitisme.	II. 281. (230).
MOOR.	(de). I. 59.
MOZES.	I. 93, 95. (90, 91, 93).
Mozaisme.	Het —, verbond der letter. I. 97. (95). — I. 99, 292. (97, 258).
MÜLLER.	(Julius). II. 92, noot; 375, 391, 401, 405, 421, 425. (75, noot 1; 327, 346, 350, 351).
MUNTINGHE.	I. 26. (26).
MUNZER.	(Thomas). I. 93. (81). II. 183. (161).
MUSCULUS.	I. 56. (54).
Mystiek.	I. 160. (142, 143).

N.

<i>Natuur.</i>	De natuur in haren ganschen omvang, de physische en de verstandelijke en zedelijke, de bron der natuurlijke Godskennis. I. 201. (176).
NEANDER.	II. 92, noot. (75, noot 1).
Nestorianisme.	II. 158, 217, 281. (137, 212, 227, 230, 231).
Nicaea.	Concilie van —. II. 280.
NIEMEIJER.	I. 42. (41).
NIEUWENHUIS.	(F. J. Domela). II. 471. (387).
Nominalisme.	I. 207, 208. (179, 180). Het Nominalistische beginsel voortgezet in het Socinianisme. I. 213. (185). Hetzelfde beginsel der blinde kerkautoriteit heerschend geworden, vooral door het Jesuïtisme, in de Roomsche Kerk, sedert de Reformatie. I. 213. (185, 186). Op zuiver Nominalistisch standpunt wordt aan de rede het vermogen ontzegd, om, zonder voorlichting eener onmiddellijke openbaring, de idéé van God te vormen. I. 340.
Nominalisten.	II. 171. (150).
Noodzakelijkheid.	Zedelijke —. II. 366, noot; 367. (318, noot; 319).

O.

- Objectief.* I. 169. Geen *objectieve*, noodzakelijke waarheid, zelfs niet in God, volgens het Nominalisme. I. 209. (182).
- Objectiviteit.* — der menschelijke kennis. I. 206, 207. (178, 179, 180).
- OCCAM. I. 209, noot 1.
- OECOLAMPADIUS. I. 55, 115, 116. (54, 109, 110). II. 5, 10, 221, 222, 224, 225. (5, 10, 187, 188, 190, 191).
- Offer.* — der gehoorzaamheid van Christus. I. 327, 328, 334. (291, 292, 296).
- Oneindigheid.* Gods —. II. 37, 285. (237).
- Onmagt.* De leer van 's menschen zedelijke onmagt, volgens het Socinische stelsel. II. 172, 173. (151, 152). — volgens de Gereform. leer. II. 392, 393. (344, 345).
- Onmondigheid.* — van het menschdom. I. 290, 291. (256, 257).
- Oorlog.* Het gevoel der Doopsgezinden omtrent het voeren van —. II. 181, 196, 197, 198. (159, 167, 171, 172). Het gevoel der Lutherschen en Gereformeerden. II. 181, 197, 198. (159, 171, 172).
- OORDT. (J. F. van). II. 53, 57. (40, 44).
- OOSTERZEE. (J. J. van). I. 192, 193. (167).
- Openbaring.* (ἀποκάλυψις). I. 217, noot 2. Begrip van openbaring, volgens Socinus. I. 223. (194, 195). Openbaring, *uitwendig* aan den mensch, en openbaring *in* den mensch: *παρέρρωσις* en ἀποκάλυψις. I. 228. (199).
- Opstanding.* — van Christus. I. 199, 200. (172, 173).
- Opus operatum.* II. 114, 119, 127. (98, 103, 111).
- ORIGENES. I. 101. (99). II. 275.
- Orthodoxie.* I. 8. (7, 8).
- OSIANDER. II. 225, 308, 314, 315, 316. (191, 258, 259, 263, 266).
- OSTERODT. I. 224. (195).
- D'OUTREIN. II. 261. (225).
- Overheid.* Geringsschatting van het Christelijke overheidsambt,

- bij de Wederdoopers en andere gecstdrijvers. II. 180, 184. (158, 162). Het gevoelen der Doopsgezinden omtrent het overheidsambt. II. 180, 194. (159, 167, 172). Het gevoelen der Lutherschen en Gereformeerden. II. 181, 195. (159, 170).
- Overijssel.* Overijsselsche afgevaardigden naar de Dordsche Synode. I. 71. (69).

P.

- Parabel.* — van Lessing. I. 145. (130).
- Paracleet.* I. 91, 337. (87, 88, 299).
- PAREAU.* (L. G.) II. 340, 347, 358, 361, 366, 381, 395, 400, 404, 417, 419, 426, 427, 464, 465, 466.
- Particularisme.* II. 29. (20). — in strijd met de uitdrukkelijke verklaringen van Jezus. II. 31, 34. (21). Joodsch particularisme door Paulus bestreden. II. 42. (30). Paulus geen particularist. II. 83. (67). Het — behoort niet tot het wezen der Gereformeerde leer, is geen beginsel der Gereform. Kerk. II. 441—447. (378—381).
- Patripassianisme.* II. 244. (209).
- PAULUS.* (De Apostel). I. 93, 96, 135. (90, 94). II. 39, 41. (27, 29). Het leerbegrip van Paulus. II. 46—90. (33—73). — drieledig; 1°. bestrijding van het Joodsche standpunt der regtvaardigheid uit de wet. II. 46—58. (33—45); 2°. ontwikkeling van het Christelijke standpunt, de regtvaardiging uit het geloof. II. 58—79. (45—63); 3°. verdediging van het laatste tegen verkeerde gevolgtrekkingen, die daaruit afgeleid werden. II. 79—90. (63—73). De bestrijding van het Joodsch-wettelijke standpunt geschiedde door Paulus *historisch, psychologisch, dogmatisch*. II. 46. (33). Historische aanwijzing, dat niemand de wet naar behooren volbragt had. II. 46, 47. (34). Psychologisch betoog, dat, op het standpunt der wet, de ware gehoor-

zaamheid die God eischt, onmogelijk is. II. 47, 48. (35). Dogmatische ontvouwing, dat het toenmalige standpunt der Joden met den geest der oude bedeeeling zelve strijdig was. II. 48—58. (36—45). Het hogere standpunt vindt Paulus in het Christendom, de regtvaardiging namelijk uit het geloof. II. 58—79. (45—63). In de volmaakte offerande der gehoorzaamheid van Jezus vindt Paulus den grond van 's menschen regtvaardiging door God. II. 60, 63. (47, 50) Bij de regtvaardiging des menschen door God wordt het *beginzel* des geloofs reeds als *daad*, de *potentia* als *actus* aangemerkt. II. 64. (51). Symbolische taal van Paulus. II. 65. (52). Uit kracht der volkomene offerande van Christus op het kruis regtvaardigt God den mensch in zijne gemeenschap met Christus. II. 66. (52, 53). De volkomene offerande der gehoorzaamheid, door Christus gebragt, de grondslag van aller toekomstige volmaaktheid. II. 67. (54). De Paulinische leer der regtvaardiging ontdaan van haren tijdelijken vorm, waar komt zij dan op nêr? II. 70. (55, 56). Paulus kent geen *prævisa fides* in Armin. zin: wat de *πρόγνωσις* bij hem is. II. 72, noot 1. (57, noot 1). Het wettelijk denkbeeld eener regtvaardiging bij wijze van contract, vervalt in het Christendom. II. 72. (57). Het geloof in God, de *voorwaarde* *waarop* de mensch door God als regtvaardig aangemerkt wordt. II. 72, 73. (57, 58). Regtvaardiging *om niet*. II. 73. (58). Het *geloof*, volgens Paulus. II. 73, 74. (58, 59). De Christelijke *roeping*, volgens Paulus. II. 75. (60). Paulus erkent in het geloof eene daad van vrijheid. II. 76. (61). Door de volkomenste afhankelijkheid van God wordt de menschelijke vrijheid en zelfwerkzaamheid niet uitgesloten, maar intege-

deel mogelijk gemaakt, geheiligt en tot hoogere ontwikkeling gebracht. II. 77, 78. (62, 63). Oplossing door Paulus van bedenkingen, die tegen de leer van Gods vrije genade konden oprijzen. II. 79—90. (63—73). Eene eerste bedenking tegen de leer, dat 's menschen zaligheid door Christus haren grond in God heeft, ontleent de Apostel uit het feit des ongeloofs en der verwerping van den Christus door het Joodsche volk. II. 79, 80. (63, 64). Eene tweede bedenking bestond hierin, of niet door de erkenning, dat God aan sommigen de geestelijke zegeningen onthoudt, die Hij aan anderen schenkt, de blaam van onregtvaardigheid op God geworpen wordt. II. 80. (65). Derde bedenking: al is het dan geene daad van onregt, wanneer God den eenen schenkt, wat Hij den anderen tijdelijk onthoudt, zoo is het toch eene handeling van Goddelijke willekeur. II. 81, 82. (66, 67). Nog ééne bedenking blijft den Apostel te beantwoorden; wordt door het ongeloof en de verkeerdheid der menschen Gods Souvereiniteit niet aangetast, zijne regtvaardigheid niet gekrenkt, zijne wijsheid daarentegen in het bereiken zijner bedoelingen verkeerdlijkt, zoo laat echter het begrip van Gods liefde niet toe, dat aan de bereiking van zijn doel geheele volken of individuen opgeofferd worden. II. 82—90. (67—73). Paulus geen particularist in de voorstelling der Goddelijke genade. II. 83, 84. (67, 68). Volgens Paulus is, al wat de Christen is en wordt, onze geheele ontwikkeling en zaligheid, in God gegrond. II. 84. (69). De theodicée van Paulus. II. 84—90. (69—73). Heerlijk uitzigt van Paulus. II. 87, 88. (71, 72). De leer eener absolute verwerping wordt bij Paulus vruchteloos gezocht. II. 208. (251).

Paulus.

II. 119. (103).

PELAGIUS.

II. 90, 91, 172, 393, (74, 151, 345). Pelagius zedeprediker op het *wettelijke* standpunt. II. 91. (75). Zijne anthropologische grondstelling. II. 91. (75). Zijn begrip van zonde. II. 92, en noot 1. (75 en noot 1). Wat bedoelt, volgens Pelagius, de verlossing door Jezus Christus? II. 93. (77). De beschouwingswijze van Pelagius slechts eene herhaling van het Joodsche wettelijke standpunt. II. 94. (78). In het Pelagianisme wordt de levende en voortdurende betrekking van God tot den mensch miskend. II. 94. (78). Pelagius kent geen andere dan wettelijke betrekking van God tot den mensch: God blijft enkel *transcendent* tegenover den mensch. II. 95. (79). Het Pelagianisme strijdig met het Christelijk beginsel van Gods vrije genade. II. 95. (79). Het Pelagianisme eene *miskennis* zoowel van het Christelijk-Paulinische beginsel der vrije genade Gods als den grond der zaligheid, als van het organisch, psychologisch verband tusschen de zonde van den eersten mensch en den zedelijken toestand zijner nakomelingen. II. 96, 97. (80, 81). Het denkbeeld der verlossing bij Pelagius. II. 98. (82). De waarde en het verkeerde van het Pelagianisme. II. 101. (84, 85). Het Pelagianisme door de Christelijke Kerk veroordeeld in de 5^e eeuw. II. 103. (86). Het Pelagiaansche grondbeginsel bleef in de Kerk aanwezig. II. 103. (87). Pelagianisme. II. 380, 393, 396, 397. (332, 344). Semi-Pelagianisme. II. 101, 380. (84, 332). — een transactie-stelsel, in de 6^e eeuw door de Kerk veroordeeld. II. 103. (87). Het Semi-Pelagianisme der Roomsche Kerk. II. 129. (113). Grondfont van het —. II. 131. (115). In de terminologie der Latijnsche Kerk. II. 150. (132). Beteekenis van het woord, volgens Calvijn. II. 152. (133).

Persoon.

- PETRUS. Tweede brief van —. I. 180. (157).
- PETRUS MARTYR. II. 444. (379).
- PICTET. I. 57, 120, noot 4. (55). II. 394, 402, 409.
- PISCATOR. I. 56. II. 164, 318, 319, 441, 444 449, 455.
(142, 268, 269, 376, 379).
- PLANCK. I. 60. (56).
- PLATO. I. 205, 275. (178).
- Platonisch.* — dualisme. II. 274.
- πνευματικός.* II. 390. (342).
- POLANUS à POLANSDOFF. I. 56. (54).
- Polémiek.* Bij de grootste overeenstemming van doel en beginsel, werd de Gereform. polemiek tegen Rome van een ander standpunt uit gevoerd, dan van waar Luther oorspronkelijk den strijd tegen Rome ondernomen had. II. 116. (100).
- Post-acta.* — der Dordsche Synode van 1619. I. 44. (44).
- Praedestinatie.* I. 49. (48). II. 117. (101). De Protestantsche leer der praedestinatie of Goddelijke *voorbeschikking* in het Socinische leerbegrip ontkend. II. 173, 174. (152, 153). De leer der voorbeschikking en der volstrekte afhankelijkheid der schepselen van God, volgens Luther en de Luthersche Kerk en volgens de Gereformeerden. II. 213, 214, 284—301. (179, 180, 236—254). Zwingli. II. 285—291. (237—243). Calvijn. II. 291—294. (244—247). Luther. II. 295. (247). Luthersche kerkleer. II. 295—301. (247—254). De praedestinatieleer bij Luther meer het gevolg van zijn anthropologisch standpunt, dan van eene consequente ontwikkeling van het Gods-begrip, zooals bij Zwingli en Calvijn. II. 295. (247). Het Gereformeerde leerbegrip staat, uit een logisch oogpunt beschouwd, hooger dan het Luthersche. II. 298. (250). De leer der algemeene genade, die de Luthersche Kerk, in onderscheiding van de Gereformeerde, gepredikt heeft, wordt door haar in hare volle waarde gelaten. II. 298. (251). De roeping der Gereform. Kerk, om, uit kracht van hare

- beginselen, het *dualisme* op te heffen. II. 301. (254). De leer der praedestinatatie volgens de Remonstranten en de Gereformeerden. II. 360, 361, 362. (305, 307). De vraag behandeld, of de praedestinatieleer haar Gereformeerd karakter blijft behouden, wanneer zij van hare keerzijde, de eeuwige absolute reprobatie, ontdaan wordt. II. 438—447. (373—381).
- Prediker.* De — (Ecclesiastes). I. 178. (155).
- Priester.* I. 313, 314, 317. (279, 280, 282).
- Priester-hierarchie.* I. 40. (40).
- Probabilisme.* Zedelijk —. I. 210. (183).
- Profeet.* I. 313, 314, 315. (278, 279, 283). De Propheten handhavers der idéé in het offer uitgedrukt. II. 57. (44).
- PROTAGORAS. I. 206. (178).
- Protestantisme.* Het wezen van het —. II. 102. (86). Critiek over het — der 16e eeuw. II. 129—144. (113—126). Aan het — komt de lof toe, dat het de zuivere belijdenis van God, inzonderheid van zijne vrije genade als den eenigen grond der zaligheid, gehandhaafd heeft tegenover het Semi-Pelagianisme der Roomsche Kerk: maar dit beginsel ten koste van de waarde en de zelfwerkzame kracht der menschelijke natuur gehuldigd en Gods werkzaamheid, in den grond der zaak, als eene mechanische voorgesteld te hebben, is zijne zwakke zijde. II. 129—137. (113—121). Ten aanzien van de leer der Kerk en haar gezag om over het geloof der Christenen te heerschen, vordert het Protestantsch beginsel eene grootere consequentie, dan in de leer der Hervormers en de leerboeken der Protestantische Kerken op dit punt wordt aangetroffen. II. 138—143. (122—124). De Protestantische dogmatiek vernietigde het *kerkelijk* autoriteitsgeloof, maar stelde voor het *gezag* der latere Kerk het *gezag der letter*. II. 138. (122). Het Protestantisme in beginsel gekant

- tegen het autoriteitsgeloof. II. 139. (123). Het Protestantisme der 16^e eeuw behoeft, uit kracht zijner eigene beginselen, eene verdere ontwikkeling. II. 143. *Vrije* omhelzing der Christelijke waarheid, het *beginzel*, van waar het Protestantisme uitgaat. II. 140. (124). Het Protestantisme, consequent toegepast, leidt tot *individualisme*. II. 142; — dit onder de zegeningen er van te rekenen. II. 142. Het Protestantisme staat, wat zijne beginselen betreft, niet minder sterk tegen het Rationalisme van Socinus over, dan tegen de verbastering der Christelijke waarheid in de Roomsche Kerk. II. 146. (128). Het Protestantisme heeft, van zijnen aanvang af, tegen de rigting van het Anabaptisme zich verzet. II. 185, 187. (163, 164). Protestantsch gevoelen over de *onfeilbaarheid* der Kerk. I. 67. (64). De muren van afscheiding zijn in de Protestantische Kerk thans gevallen. II. 470, 471.
- ψυχικός. II. 390, 392. (341, 344).
- Psychologie. Volgens de hedendaagsche — zijn ligchaam en ziel, in organische éénheid, van 's menschen wording af, ondeelbaar te zamen verbonden. II. 275.
- πτωχεῖεν. Beteekenis van het woord —. II. 277.

Q.

- Quakers. I. 40. (40) II. 449, 456—461. (384). Hunne stellingen hadden haren grond in de overdrijving van het theologisch beginsel. II. 456. (384). Critiek daarover. II. 462, 463. (385). Mystiekerij in hunne gevoelens. II. 463. (385).
- Quatenus. I. 30, 33. (29, 30, 32).
- Quia. Het strenge *quia* der Dordsche onderteekeningformule. I. 21, 30, 33. (20, 21, 29, 30, 32).
- QUENSTEDT. I. 179. (155).

R.

- Racoursche.* — Catechismus. II. 164, 172, 173. (143, 151, 152).
- Rationalisme.* I. 7, 8, 9. (7, 8, 9). — van Abaelardus. I. 212. (185). — van Socinus. I. 265, 285. (235, 252). Onderscheid tusschen het Christendom en hetgeen in de geschiedenis der Godgeleerdheid den naam van Rationalisme draagt. I. 284. (251). De Gereform. Kerk verwerpt het Rationalisme; zij wenscht *rationeel* te zijn, en toch niet *rationalistisch*. I. 287. (234).
- Rationeel.* De Hervormde Theologie in beginsel en aard *rationeel*, niet *rationalistisch*. I. 271. (238).
- Realisme.* I. 207, 210. (179, 180, 183). Spreuk van het Realisme, „door geloof tot kennis.” I. 211. (183, 184). Het Realistische beginsel heerschend bij de Duitsche en Zwitsersche Hervormers. I. 213. (186).
- Rede.* I. 167. (149). De rede orgaan of vermogen der natuurlijke Godskennis. I. 204. (176). De Roomsche Kerk kent aan de rede enkel een *receptief* vermogen toe. I. 222. (193). Denkwijze van Luther ten aanzien der rede. I. 258. (228). Denkwijze van Calvin en Zwingli ten aanzien der rede. I. 262. (232). Het regt der menschelijke rede wordt door het Christendom erkend. I. 284. (251). De menschelijke rede moet tot het Christendom opgeheven worden, niet omgekeerd, het Christendom laten af dalen tot het peil eener hoogst gebrekkige, in zonde en vooroordeelen bevangene, menschelijke rede. I. 285. (252). *De rede zelve* wel te onderscheiden van de rede in haren gebrekkigen toestand, door de zonde verduisterd. I. 284. (251). Het Christendom veredelt en volmaakt de menschelijke rede. I. 287. (253). De Roomsche Kerk neemt geene openbaring Gods in de *menschelijke rede* aan, wel in de *natuur*. I. 339, 340.

- Het regt der rede door Anselmus gehand-
haafd. I. 345.
- Redelicht.* Het natuurlijke redelicht in den mensch wel ver-
duisterd, maar niet vernietigd, volgens de
Hervormde Kerk; volgens de Luthersche Kerk,
het redelicht, ten gevolge der zonde, opge-
houden te bestaan. I. 252. (222).
- Redelijk.* I. 13. (13).
- Reformatie.* Zie *Herrorming*.
- REGENBOGEN. I. 26.
- Regtheid.* Staat der — (status integritatis) van den mensch.
I. 233. (204). Zijn de gaven en voorregten,
die den mensch in den staat der regtheid toe-
gekend worden, als *natuurlijke* of *borennatuur-
lijke* gaven, (*donu naturalia*, of, *donu super-
naturalia*) te beschouwen? Verschil van ge-
voelen tusschen Protestanten en Roomschege-
zinden. I. 234—241. (204—211). De leer dien-
aangaande van de Theologen der Gereform.
Kerk, ook in de Symbolische boeken als kerk-
leer aangenomen. I. 241. (212). De Roomsche
Catechismus op dit punt. I. 242. (213). De
leer van Socinus ten aanzien der oorspron-
kelijke regtheid. I. 251. (220, 221). II. 171. (149).
- Regtvaardigen.* II. 43. (31). — op het standpunt der Wet. II. 44.
(32). Het Joodsche volk op het standpunt
der Wet, ten tijde van Paulus. II. 45. (33).
- Regtvaardigheid.* (*δικαιοσύνη*). Beteekenis in de II. Schrift: de toe-
stand van den mensch, *die als zedelijk wezen
is, wat hij behoort te zijn*. II. 43, 45. (31, 33).
— Gods, Rom. III. 25, 26. II. 68, noot 1.
(53, noot 2). Begrip van regtvaardigheid door
Paulus genomen in juridischen zin, Rom.
IX. 14. II. 80. (65).
- Regtvaardiging.* De leer der — uit het geloof, volgens Paulus.
II. 39, 43—90. (27, 30—73). De leer der —,
volgens de Protestanten. II. 121, 122, 123.
(105, 106, 107). — volgens de Roomsche Kerk.
II. 121, 122, 124. (105, 106, 108). Op het

punt der — is de Roomsche Kerk op het Semi-Pelagiaansche standpunt blijven staan. II. 125. (109). De leer der — uit het geloof, volgens het Socinianisme. II. 169. (148). De leer van 's menschen regtvaardiging door God volgens de Luthersehen en Gereformeerden. II. 306—320. (256—270). De regtvaardiging des zondaars, zoo als zij in het licht des N. T. beschouwd wordt. II. 320. (270). Zie voorts *Paulus, Luther*.

Religionsphilosophie. I. 150, 151.

Remonstranten. I. 46, 49, 72, 131, 300, 328. (46, 48, 68, 69, 70, 253, 277). Strijd tusschen de Gereform. Kerk en de Remonstranten over de leer der verkiezing en van Gods genade. II. 328. (277). Het alternatief in dien strijd. II. 329. (278). Het Remonstrantsche leerbegrip uit de school van Arminius ontsproten. II. 332. (281). De vijf artikelen der Remonstrantie van 1610. II. 332—334. (281—284). Beschouwing der geschilpunten. II. 334—346. (284—293). 1ste Artikel. II. 334, 335, 336. (284, 285). 2^e Artikel. II. 336, 337, 338, 339. (285, 286, 287, 288). 3^e Artikel. II. 339. (288). 4^e Artikel. II. 339, 340, 341, 342. (288, 289, 290, 291). 5^e Artikel. II. 343, 344, 345, 346. (291, 292, 293). Onderzoek naar den zin van het 3^e Art. der Remonstrantie. II. 346—355. (293—301). Bekende eerlijkheid der Remonstranten. II. 347. (294). De Remonstrantsche Geloofsbelijdenis van 1621. II. 348. (296). Strijd van het 3de Art. der Remonstr. met de overige Artikelen. II. 351, 352, 450. (298, 299). Critiek van Trigland. II. 352, 353. (299, 300). De punten in geschil tusschen de Remonstranten en de Gereform. Kerk kort te zamen gevat. II. 355, 356. (301, 302). Critiek hierover. II. 356—376. (302—327). Het hoofdpunt in geschil tusschen de Remonstranten en

Gereformeerden was niet, of Gods genade in J. C. tot *allen*, dan wel tot *veinige uitverkorenen* slechts zich uitstrekt. II. 356. (303). De Remonstranten zijn te regt teruggedceinsd voor de harde consequentiën der Gereform. leer. II. 356. (303). In het Remonstrantisme geen de minste toeleg, om aan den rijkdom der Goddelijke genade te kort te doen. II. 450. De strijd der Remonstranten had zijn' grond niet in de zucht om Gods genade te beperken, maar in de keerzijde van het Gereform. stelsel, de leer der reprobacie: deze leer vond bij de Remonstr., als onvereenigbaar met de ere Gods, gegronde tegenspraak. II. 451. Was de toeleg der Gereform., Gods vrije genade in de zaligheid zijner schepselen te verheerlijken, de toeleg der Remonstranten was, te verhoeden, dat de rampzaligheid der menschen aan God kon geweten worden. II. 453. In het Remonstrantisme de kracht van het theologisch beginsel zichtbaar. II. 453. De tegenstand der Remonstranten had zijn' grond in een lofwaardig beginsel; aan hunne polemieek moet men regt laten wedervaren. II. 465. Bij de Dordsche Vaderen en de Remonstranten is van beide kanten in den grond waarheid bedoeld en voorgestaan, maar bij de eenen meer de ééne zijde der Godsdienstige waarheid, die bijzonder *den mensch*, en bij de anderen, meer de andere zijde, die alleen *God* betreft. II. 465. De waarheid bestaat hier in de hoogere éénheid tusschen beide systemen. II. 466. Lofwaardige ijver, waarmede de Remonstranten het Protestantsche beginsel van het vrije Schriftonderzoek ten allen tijde voorgestaan hebben. II. 467.

Remonstrantie.

De vijf artikelen der — van 1610. II. 332—334. (281—284). Acta et scripta Remonstrantium. I. 19. (19).

- Reprobatio.* Het *decretum reprobationis* door Calvijn zelven een „*decretum horribile*” genoemd. II. 293. (246). De leer der reprobatio eene gevolgtrekking, geen beginsel. II. 438, 439. (373, 374). Beraadslagingen hierover op de Dordsche Synode. II. 440, 441. (374, 375, 376).
- RICHARD SIMON. I. 123, noot 1.
- RIVETUS. I. 58. (55).
- ROËLL. (H. A.) I. 22, 59, 229, 267. (22). II. 448, 454. (382).
- Roeping.* De Christelijke — (*κλήσις*). II. 75. (60).
- ROMANG. II. 407.
- Roomsch.* Roomsche-Catholieke Kerk. I. 63. (60). Gevoelen der — over de H. Schrift, de Overlevering, het gezag en de onfeilbaarheid der Kerk. I. 66, 67. (63, 64). In de — heeft het Christelijk begrip der Theocratie het vroegere standpunt des O. T's. nog niet overwonnen. I. 308, 325. (274, 289).
- ROORDA. (T.) II. 275, 389, 396, 402. (347).
- ROSCELINUS. I. 207. (180).
- ROTHER. II. 398, 405. (352).
- ROUSSEAU. (J. J.) I. 140, 141, 142. (125, 126, 127).
- ROYAARDS. (Herm.) I. 25. (25).
- ROYAARDS. (H. J.) I. 34, 52. (32, 50).
- RUDELBACH. II. 3. (3).
- RYSENIIUS. I. 59, 239. (209). II. 341. (290).

S.

- Sabbath.* Strijd over de Sabbathsviering tusschen de partij van Voetius en Coccejus. I. 298. (264). Leer der Labadisten ten aanzien van den —. II. 461.
- Sabellianisme.* II. 162, 244. (141, 209).
- SABELLIUS. II. 150, 280.
- Sacrament.* I. 23. (23). Sacramenten. II. 110, 114, 119. (94, 98, 103). Verschil van gevoelen tusschen

- de Protestantse en de Roomsche Kerk. II. 127. (111). De leer der Sacramenten (Doopt en Avondmaal), volgens het Socinianisme. II. 175, 176. (154). Roomsche voorstelling aangaande het mededeelende vermogen der —. II. 212. (178). Gedeeltelijk behouden door Luther en de Luthersche Kerk, inzonderheid van het Avondmaal. II. 212. (178). De — door de Gereform. Kerk beschouwd, niet als *exhibentia*, maar als *significantiæ*, d. i. als *teekenen*, die Gods genade *afbeelden*. II. 213. (179). Het gebruik der Sacramenten als *opus operatum* door de Hervormden gezamenlijk tegenover de Roomsche Kerk verworpen. II. 216. (182). Het woord *Sacrament* door de Quakers afgekeurd. II. 456.
- οὐδὲν. II. 274, 281. (231).
- Satisfactie*. De — theorie (als *satisfactio poenalis*) niet van Anselmus, maar van Bonaventura. II. 105, noot 1. (89, noot 1).
- Savonar.* De theologische school van —. II. 445. (381).
- SCHARPIUS. (Joh.) I. 57, 210. (55, 210).
- SCHELLING. I. 13. (13).
- SCHENKEL. (Daniel). I. 61. (57).
- Schepping*. Emdoel der zedelijke schepping, „God alles in allen.” II. 330. (279).
- SCHLEIERMACHER. I. 60. (56).
- SCHOLTEN. (W.) II. 30, noot 5. (21, noot 4).
- Schrift*. De Heilige Schrift de eenige kenbron en toetssteen der Christelijke waarheid. I. 62, 69, 74. (59, 67, 72). Onderscheiding der begrippen *II. Schrift* en *Woord Gods*. I. 75, 82, 84, 86. (73, 80, 82, 84). Dwaling omtrent de Schrift als eene *doode letter*. I. 76, 122. (74, 116). De *II. Schrift*, beschouwd uit een *historisch* oogpunt, bevat den *regel* van des Christens geloof. I. 89, 175. (152); beschouwd uit een *Godsdienstig* oogpunt, bevat de *uitdrukking* van des Christens geloof. I. 89, 175. (152).

- Historische oorsprong der II. Schrift. I. 176. (153). *Auctor primarius* en *secundarius* der II. Schrift. I. 176. (153). De waarheid en Goddelijkheid der II. Schrift heeft haren grond in de getuigenis des H. Geestes bij de Hervormers. II. 5. (5). *Christelijke inhoud* der Schrift = het materiele, *Schriftgezag* = het formele. II. 7. (6).
- Schuld.* Zie *zonde*.
- Schuldgevoel.* II. 397, 420. (362). Het schuldgevoel zelf, dat ons de vrijheid als *liberum arbitrium* doet postuleren, overtuigt ons, dat het eindige schepsel zich niet voortdurend tegen de kracht van het goede kan verzetten. II. 408. (354). Het schuldgevoel is de weldadige reactie van 's menschen zedelijke natuur. II. 409. (354).
- SCHULTENS. (Alb.) I. 22. (22).
- SCHWEIZER. (Alex.) I. 42, 61. (42, 57). II. 14, 426, noot 1. Het karakter der Gereform. kerkleer, volgens —. II. 11.
- SCOTUS. (Joh. — Erigena). I. 211.
- SENECA. II. 40, noot 1.
- Sens commun.* Zoogenaamd —. I. 285. (251).
- SERVETUS. (Michaël). II. 147, 151. (129).
- SMITH. II. 458. (384).
- SNECKENBURGER. I. 61. (58). II. 13, 15, 16.
- Socinianen.* I. 131, 222, 223. (124, 193, 194, 195).
- Socinianisme.* I. 204, 251, 256. (176, 221, 226). De grondfout van het Roomsche Pelagianisme bleef in het Socinianisme voortleven. I. 251. (221). Socinische Hervorming. I. 7. (7). Socinische oppervlakkigheid. I. 144. (129). Grondfout van het Socinische systeem. I. 222. (193). Met de Deistische afscheiding van God en de wereld en van God en den mensch, hangen alle afwijkingen samen, die aan het Socinische stelsel eigen zijn. I. 223. (194). Socinische miskenning van het O. T. I. 307. (273). Het Socinianisme ontstaan uit enkel verstandelijken tegenzin.

- II. 145, 147. (127, 130). Socinische bestrijding der Protest. kerkleer. II. 148. (130). Het Socinianisme bleef de grondwalingen der Roomsche kerkleer, ten aanzien van den *vorm* der kennis, het Nominalisme, en ten aanzien van haren *inhoud*, het Pelagianisme, huldigen. II. 145, 148, 171. (127, 130, 149). Eene mechanische wereldbeschouwing, het standpunt van het Socinianisme. II. 146. (128). In het Socinianisme gebrek aan wijsgeerig-Godsdienstige diepzinnigheid. II. 145, 154. (127, 134). Aard en geest van het —: vergelijking zijner beginselen met die van het Protestantisme. II. 149—176. (131—154). Oordeelvelling over het —. II. 176—179. (155—157). Het — later onder den naam van Rationalisme in nieuwen vorm opgetreden. II. 179.
- SOCINUS. I. 7, 128, 141, 231. (7, 121, 202). Lelio en Fausto Sozini. II. 147, 151. (129, 130, noot 1).
- Sophistiek.* De Sophistiek stond tegenover de leer van Plato aangaande de ideën. I. 206. (178). — baant den weg tot materialisme. I. 208. (181).
- Souvereiniteit.* — van God. II. 37. (11). Het beginsel van Gods — door Paulus uitgesproken. II. 42, 84. (30, 69).
- SPINOZA. II. 304, 306.
- Spinozisme.* De leer der zonde in het —. II. 305, 306.
- STAPPER. I. 57, 227, 307, noot 2. (55, 273, noot 1). II. 188, 341.
- Sterrekunde.* I. 186. (161).
- Sticija.* II. 42. (30).
- Straf.* Begrip van regterlijke — ontleend aan het wettelijke standpunt. II. 420.
- STRAUSZ. I. 196. (169).
- STUFFKEN. I. 97, noot 6. (97, noot 1).
- Subjectief.* I. 169.
- Supralapsarisch.* I. 23. (23). — beginsel. I. 50. (49). — standpunt. II. 16. Tegenzin der Gereform. Kerk tegen de supralapsarische voorstelling van de leer der voorbeschikking. II. 441. (376).

- Supranaturalisme.* I. 10, 11, 12. (10, 11, 12).
Synergisme. II. 16, 295, 298, 301, 380. (248, 250, 254, 332).
Synode. — te Dordrecht, 1574 en 1578. I. 16, 28. (16, 27); te Middelburg, 1581 en 1591. I. 16, 28. (16, 27); te 's Hage, 1586. I. 16, 28. (16, 27); te Armentiers, 1563. I. 16; te Antwerpen, 1566. I. 28. (17); te Wezel, 1568. I. 16. (16); te Embden, 1571. I. 16. (16); te Vere, 1610. I. 16. (16); te Dordrecht, 1618 en 1619. I. 16. (16). Synode van 1816. I. 29. (28); — van 1835. I. 31. (30); — van 1841. I. 33. (32); — van 1842. I. 34, 35, 37. (34, 37). Synode, *besturend ligchaam*. I. 38. (38). Karakter van een Protest. Synode. I. 40. (39). Dordsche Synode van 1618 en 1619. I. 44. (44). Dordsche Synode. I. 71. (68).

T.

- Tarwe.* Gelijkenis van het onkruid onder de tarwe. II. 193.
 TERTULLIANUS. I. 104, 161, 230, 266. (101, 144, 200, 236).
Testament. Het O. T., de Godsdienst van het uiterlijk gezag. I. 288. (254). Het O. T. de kiem, de voorbereiding en de aankondiging der Godsdienst van het N. T. I. 295, 299. (261, 265). Verschuillend karakter des O. en N. T's. I. 296. (262). Afschaffing van het O. T. of der *Wet* voor Christenen, leer der Gereform. Kerk in overeenstemming met de H. Schrift: dit echter heeft geene betrekking op den *inhoud* dier *Wet*, maar op het *wettelijke standpunt* van het O. V. I. 296. (262). De *zedelijk-Godsdienstige* inhoud van het O. T. is van blijvende waarde voor den Christen. I. 296. (262). Het O. T. bevatte reeds de *kiem* van het hoogere, het Christelijke standpunt, waarop de Godsdienst van het uitwendig *gezag* vervangen zou worden door de Godsdienst der *vrijheid* en *zelf-*

- standigheid*. I. 299. (285). Het O. T. de *voorbereiding* tot dat hoogere. I. 303. (289). Het O. T. bevat de *aankondiging* van het hoogere standpunt des Christendoms. I. 304. (270). Onverbreekbaar verband, dat het O. en N. T. vereenigt. I. 306. (272). — „*één en hetzelfde geloof, één en hetzelfde verbond*” is het O. en N. T., volgens de Hervormde Kerk en hare Theologen. I. 306. (272). Het N. T., de Godsdienst der vrijheid en zelfstandigheid. I. 308, 320. (273, 284, 285). Onderscheid niet slechts in *graad*, maar ook in *beginsel* tusschen de O. en N. bedeeeling. I. 315. (280, 281).
- Testimonium*. — *experientiae*. I. 11. (11).
- TETZEL. (Johan). II. 107. (91).
- Theocratie*. Christelijk begrip der —. I. 308. (274). Israëlitische —. I. 313, 314. (278, 279, 280).
- Theodicée*. — van Paulus. II. 89. (72).
- Theologie*. Probleem der nieuwere —. I. 13. (13). Theologia biblica. I. 59. (56). Onderscheid tusschen de vroegere supranaturalistische en rationalistische Theologie en die van onzen tijd. I. 156. (138).
- Theopneustie*. Mechanische voorstelling der Bijbelsche —. I. 77. (75). Theorie der theopneustie, opgevat als mechanische ingeving. I. 123. (116). Theopneustie. I. 185. (160).
- THOLÜCK. I. 140, 194. (169).
- THOMAS AQUINAS. I. 210. (183). II. 105, noot 2. (89, noot 2).
- TIDEMAN. (Joh.) II. 332, noot 2; 336, 338, 351, 355, 453, 467, 468, 470.
- VAN TILL. I. 59. (56).
- Traditie*. I. 63, 66. (60, 64). De Roomsche leer der traditie door Möhler voorgesteld. I. 68. (66).
- Transcendent*. II. 149. (132).
- Transcendentie*. II. 177. (155).
- Transsubstantiatie*. II. 128. (112). $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota\varsigma$.
- Trekken*. ($\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota\varsigma$). II. 31, 33, noot 2. (21, 23, noot 4).
- Trente*. Kerkvergadering te —. I. 63. (60). II. 120

- 129, noot 3. (104, 113, noot 3). Gronddwaling van het Trentsche leerbegrip. II. 125. (109).
- TRIGLAND. I. 58. II. 347, 352, 359, 394, 452. (294, 299, 305, 345).
- Tubingsch.* — school. I. 196. (169).
- Tucht.* II. 420.
- TURRETINUS. I. 57, 216, noot 1; 218, noot 3; 227, 239. (55, 188, noot 1; 190, noot 3; 198, 209). II. 261, 341. (225).
- Typologie.* Kerkelijke —. I. 302. (267, 268).

U.

- Ubiquiteitsleer.* II. 252. (216).
- ULLMANN. I. 60, 270, 287, noot 1; 324. (57, 237, 288).
- URSINUS. I. 54, noot 1; 330. (52, 280). II. 467, 468.
- USTERI. II. 77, noot 4. (62, noot 4).
- Utiliteitsmoraal.* — wast op den bodem van het materialisme. I. 210. (183).
- Utrecht.* Remonstrantsche afgevaardigden van —. I. 71. (68).

V.

- Vader.* Beteekenis van het woord — in de kerkelijke terminologie. II. 150. (132).
- VAN VELZEN. (Thoden). II. 428, noot 5.
- Verbond.* Het O. Verbond een verbond der letter. I. 293. (259).
- Verkiezing.* Gevoelen der Remonstranten. I. 18, noot 2. (18, noot 2). Gevoelen der Gereformeerden. I. 18, noot 2. (18, noot 2). Tegen het begrip der *verkiezing* staat, volgens de H. Schrift, wel een *tijdelijk* niet verkiezen, maar geene verwerping, over. II. 410, 411. (355, 356).
- Verlossing.* Doel van de verlossing, die Christus voor het menschelijk geslacht heeft aangebragt. I. 250. (220). Het denkbeeld der —. II. 98, 99. (82, 83). Verkeerde voorstelling van de Christelijke leer der — in de Roomsche Kerk. II. 104, 105.

- (88, 89). De leer der verlossing volgens de Remonstranten en de Gereformeerden, beoordeeld. II. 359—362. (305, 306, 307).
- VERMILIUS. (Petrus Martyr). I. 56, 317. (267).
- Verstand.* I. 167. (149). Het zoogenaamd „gezond verstand” (*sens commun*), waarin bestaande? I. 281. (251).
- Verzoening.* Leer der — I. 333. Voorstelling der Lutherischen. II. 214. (180). — der Roomsche Kerk. II. 214, 306. (180, 257). — der Gereform. Kerk. II. 214. (180). Gods liefde is de grond, waarop in het Evangelie de geheele leer der verzoening door Jezus Christus gebouwd wordt. II. 306. (257). De leer der verzoening, volgens Luther en de Luthersche Kerk en volgens de Gereformeerden. II. 306—320. (256—270). De Augsburgsche belijdenis. II. 307. (258). De Apologie der Augsb. belijd. II. 307. (258). De Formula Concordiae. II. 308. (258). Bij de Zwitsersche Hervormers pogingen tot eene hoogere ontwikkeling van het leerstuk der verzoening, waardoor zij van Luther en zijne volgelingen zich voordeelig onderscheiden. II. 311. (261). De leerstelling der Remonstranten. II. 312. (262, 263). Het gevoel van sommige Remonstranten. II. 314. (264).
- VINKE. (H. E.) I. 42. (42).
- VITRINGA. (Camp.) I. 59, 226. (56, 197).
- VLAKE. I. 21. (21). II. 318. (268).
- Vleesch.* Beteekenis bij Paulus. II. 47. (35).
- VOETIUS. I. 58, 225, 298. (55, 197, 264). II. 261.
- Voldoening.* Voldoeningstheorie. I. 329, 330, 331. (293, 294, 295). De kerkelijke leer der voldoening en van de uitwendige toerekening der verdiensten van Christus. II. 163, 164, 168, 169. (142, 143, 147, 148). Socinische bestrijding dier leer. II. 163, 164, 165, 166. (142, 143, 144, 145).
- Voorleschikking.* Zie *Praedestinatie*.
- VAN VOORST. I. 25, 59. (25).

- Voorzienigheid.* De Goddelijke —. II. 286, 289, 357, 358. (238, 239, 241, 303, 304). De leer der Remonstranten onvereenigbaar met de bijbelsche leer der —. II. 357, 358, 359. (303, 304).
- VORSTIUS. (Conradus). II. 361, 452.
- Vrijheid.* Vrijheidsbeginsel bij de Apostelen. I. 96. (94). De Godsdienst der vrijheid moest voorbereid worden door de wet. I. 303. (269). Vrijheidsbegrip van Paulus. II. 76. (61). Door God komt de geloovige tot het bezit der ware vrijheid, waarvan de kiem (potentia) door God in het wezen des menschen gelegd werd. II. 78. Het begrip der zedelijke vrijheid, volgens Pelagius. II. 90. (74). Begrip van vrijheid bij Pelagius = willekeur. II. 100, 393, 407. (84, 345, 353). Hetzelfde gebrekkige begrip, van willekeurige vrijmagt, door Augustinus op *God* overgebracht. II. 100. (84). Het Pelagiaansche vrijheidsbegrip in de Roomsche Kerk. II. 126. (110). De vrije wil, volgens het begrip van Erasmus. II. 130, 131. (114, 115). De Erasmiaansche definitie van den vrijen wil is, zoowel uit een schriftuurlijk als empirisch oogpunt beschouwd, onwaar. II. 132, 133, 134. (116, 117, 118). De menschelijke vrijheid, bij Zwingli. II. 288. (240, 241). Het begrip der *vrijheid*: drie beteekenissen van het woord, *spontaneitas*, *libertas*, *liberum arbitrium*. II. 387. (338). 1°. De mensch heet *vrij*, wanneer hij door geene *physische* overmagt tot handelen *gedwongen* wordt, (*spontaneitas*). Het *vrijwillige* van 's menschen goede handelingen niet strijdig met zijne afhankelijkheid van God. II. 387, 388. (338, 339). 2°. Een hooger begrip van vrijheid, dan het *voluntarie* handelen, is dat, volgens hetwelk de mensch *vrij* heet als *zedelijk* wezen, wanneer hij de stem zijner *zedelijke* natuur ongehinderd opvolgen, en de

hem eigene *potentia* om goed te doen, ook *actu* verwezenlijken kan, (*libertas*). II. 388—393. (340—345). Het bezit der ware vrijheid is de vrucht van Gods genade. II. 393. (345). Het begrip van vrijheid als zoodanig gedacht, dat de mensch niet wil en handelt, gelijk het dier, door instinct of natuurdriфт gedreven, maar ten gevolge eener redelijke keus, (*liberum arbitrium*). II. 393—409. (345—355). Het vrijheidsbegrip door de Remonstranten beschreven als *indifferentia ad velle et non velle*. II. 393, 407. (345, 353). — is thans door alle psychologen als eene hersenschim verworpen. II. 401. (348). Het *liberum arbitrium* in onderscheiding van *spontaneïtas* en *libertas*. II. 402. (349). *Zedelijke* of *materiële* en *formele* vrijheid. II. 402, 403. (349, 350). Moeijelijkheid, om het *liberum arbitrium*, zooals het door het schuldgevoel gevorderd wordt, in volkomen overeenstemming te brengen met het begrip der Goddelijke oneindigheid. II. 404 en noot 2. (350 en noot 1). Het begrip der vrijheid als het vermogen des menschen om zijne keus tusschen goed en kwaad te bepalen, kan ons niet doen wankelen in de overtuiging, dat God de eenige bron en de werkmeeſter is van ons innerlijk en geestelijk leven. II. 404—409. (351—355). Het verband tusschen onze vrijheid en onze afhankelijkheid van God is voor ons niet volkomen te doorzien. II. 404. (351). Regtvaardiging van het geloof, dat vrijheid en afhankelijkheid, wel tijdelijk, maar niet eeuwig met elkander strijden kunnen. II. 406. (353). Ook de vrijheid van den wil, door God gesteld, blijft onder den invloed der Goddelijke werkzaamheid. II. 408. (354). Christelijk begrip van *vrijheid*. II. 195. (170).

W.

- Waar.* I. 174, noot 1.
- Waarheid.* Geschiedkundige —. I. 133. Godsdienstige —. I. 133. Zegepraal der waarheid. II. 19, 35, 36. (13, 25). De leer der Remonstranten onverenigbaar met de zekere verwachting van Jezus omtrent de zegepraal van het rijk der waarheid. II. 359, 360. (303, 306). Wat waarheid was in Jezus, bestemd om door Hem ook in het gansche menschelijke geslacht verwezenlijkt te worden. II. 22. Onweerstaanbare magt der waarheid. II. 34.
- Walchersch.* — artikelen. I. 45. (44).
- Wederdoopers.* I. 40. (40). II. 180, 182, 183, 184, 185, 188. (158, 160, 161, 162, 163, 166).
- WEIZEL. II. 88, noot.
- WENDELINUS. I. 57, 239, 318, 319. (55, 209, 268, 269). II. 341. (290).
- Wereld.* De physische, intellectuële en morele wereld de bron der Godskennis. I. 277—283. (244—250). De *geheele* wereld het voorwerp der Goddelijke liefde. II. 30. (20). Ontknooping van het groote wereldraadsel aan gene zijde van het graf. II. 87, 330. (71, 279). De leer, dat God het eindresultaat der wereldgeschiedenis *voorzien* heeft, maar niet *tot stand brengt*, ongerijmd. II. 360. (306).
- Werkheiligheid.* Joodsche —. II. 39, 40. (27, 28). Het beginsel der ware Godskennis, door Joodsche — en Joodsch particularisme miskend, door Paulus in bescherming genomen. II. 42. (30). Joodsch-Pelagiaansche —. II. 102. (86). Begrippen van Joodsch-Pharizeeuwsche — in de Roomsche Kerk. II. 107. (91).
- Wet.* I. 92, 290. (90, 235). II. 48. (35). Karakter der Mozaische wet, volgens Calvijn. I. 291. (257). De Wet een verbond tot dienstbaar-

- heid. I. 292. (258). De Wet paedagoog. I. 293, 295. (259, 261). Het standpunt der Wet duurt voort bij allen, die door den Geest des Heeren nog niet vrijgemaakt zijn. I. 293. (259). Standpunt der Wet niet bestemd om te blijven. I. 295. (261). De wet der 10 geboden is voor den Christen geen *heteronomisch* tegen hem overstaande magt. I. 298. (264). De Wet eene schaduw der toekomstige goederen. I. 302. (268).
- Weten.* Historisch —. I. 133, 134. (124).
- Wetenschap.* Taak der —, om de grondbeginselen van het Protestantisme en der Hervormde Kerk te onderzoeken. I. 1, 5. (1, 5). Regt en verpligting daartoe. I. 14. (15). Verzoening tusschen de Kerk en de Wetenschap. I. 6, 12. (6, 12). De Wetenschap moet de Kerk voorlichten. I. 38. (38).
- DE WETTE. I. 60, 166. (57, 148). II. 86, noot 2; 89, noot 1; 419. (70, noot 5; 72, noot 3).
- WICLEFF. II. 111. (94).
- Wil.* Om Christus wille. Zie Christus.
- WINER. I. 60.
- WITSIUS. I. 58, 187, 226. (56, 162, 197).
- WOLLEBIUS. I. 57. (55). II. 423. (363).
- Woord.* Gods Woord, zekere en ontwijfelbare regel des geloofs. I. 71. (68). Onderscheiding der begrippen II. *Schrift* en *Woord Gods*. I. 75, 79. (73, 77). Beteekenis der uitdrukking *Woord Gods* in het O. T. I. 79. (77); in het N. T. I. 79. (77). De mededeeling van eene geschiedkundige gebeurtenis heet niet *Gods Woord*. I. 80. (78). *Woord Gods*, bij Paulus. I. 81, 82. (79, 80); bij Luther. I. 83. (81); bij Melancthon. I. 84. (82). Tweeledig gebruik van de uitdrukking *Woord Gods* in de kerkelijke belijdenisschriften. I. 86. (83, 84). Gods Woord = Christelijk Godsdienstige inhoud van de Schrift. I. 86. (84). De erken-

- ning van Gods Woord in de Schrift als waarheid door de getuigenis des H. Geestes. I. 88. (88). Gods Woord, het zuiver Godsdienstige element der Schrift. I. 158. (141). Gering-schatting van het geschrevene Woord Gods door de Wederdoopers en andere geestdrijvers. II. 180, 183. (158, 161); — door de Quakers en Labadisten. II. 458, 459, 462. (384).
- Wijsbegeerte.* Betrekkelijke invloed aan de — toegestaan op de Godgeleerdheid door vele Gereform. Theologen, I. 267. (236, 237).
- WITTENBACH. (De theoloog). I. 57, 240. (55).

Y.

- Yvon. (P.). II. 461, noot 3; 463, noot 1.

Z.

- ZANCHIUS. I. 56.
- Zedewet.* Natuurlijke zedewet. I. 219, 220. (191).
- Ziel.* De ziel, „Christin van nature.” I. 161. (144). De ziel, geen *tabula rasa*. I. 227, 229. (198, 199, 200).
- Zoenoffer.* Het Israëlitisch zoenoffer. II. 51—57. (38—45). Beteekenis verschillend gedacht. II. 51, 52, 53. (38, 39, 40). Hoofdzaak bij het — is het bloed. II. 54, 55. (41, 42, 43). Wat in het zoenoffer des O. T's. *zinnebeeldig* was voorgesteld, was *waarheid* en *werkelijkheid* geworden in het leven, bepaaldelijk in het lijden en sterven van Jezus. II. 58, 69. (45, 46, 54). Het plan der verlossing beantwoordt geheel aan de idée van het Israëlitische zoenoffer. II. 69. (54).
- Zonde.* I. 253, 254, 255, 256, 257. (223, 224, 225, 226, 227). De zonde vernietigt de menselijke *na-tuur* niet, leer der H. Schrift. I. 272. (238, 239). De zonde verbastering, ontwaarding der men-

schelijke natuur, en door haar wordt het natuurlijke redelicht verduisterd, volgens de H. Schrift en de Gereform. kerkleer. I. 273, 274. (240, 241). Gereform. opvatting der zonde niet als *ens positivum*, maar enkel als *ens negativum* of *privativum*. II. 17, 304. De zonde bestemd, om zich zelve te vernietigen. II. 19, 35, 36. (13, 25). De zonde geen zelfstandig en positief beginsel. II. 35. De zonde eene schakel van Gods eeuwig wereldplan. II. 36, 89, 286, 289. (26, 72, 238, 239, 241). Ook zonde en ongeloof zijn opgenomen als schakels in Gods wereldplan. II. 413—419. (358—361). Schijnbare tegenstrijdigheid daarvan met het begrip der Goddelijke heiligheid. II. 419. (361). Vruchteloze beproeving tot hiertoe, om het probleem der zonde in verhouding tot Gods Voorzienigheid op te lossen. II. 419, 420. (361, 362). Beperktheid van het menselijke denken ten dezen. II. 421, 422. (362). De zonden zijn toerekenbaar en strafbaar; — het straffen en toerekenen der zonden, hoe dit op te vatten op Evangelisch grondgebied. II. 420. Het begrip van *toelating* der zonde. II. 422, 423. (363, 364). Bestaat de zonde als een wanklank in de ontwikkeling der dingen, de eeuwige gerechtigheid verbond schuldgevoel en zedelijke smart met de zonde, als het middel, om haar te vernietigen. II. 424. (364). De zonde bestemd om opgeheven te worden: zij is een wanklank, die eens opgeheven moet worden in het volle accoord der eeuwige volmaaktheid. II. 424, 425, 426. (364, 365). Hoe kan in zulk eene wereldbeschouwing de zonde als menselijke *schuld* opgevat worden? Beide staat vast, het verband er van nog niet doorzien. II. 89, 288, 290, 291, 292. (72, 73, 241, 242, 245). De beschouwing van de *zonde* in de Gereform. kerkleer. II. 303—305. Niet te

zijn wat men als zedelijk wezen, naar aanleg, zijn *kan*, en, overeenkomstig zijne bestemming, zijn *moet*, is het karakter der zonde. II. 304. Evenwel blijft de mensch, in het Gereform. leerbegrip, wegens het niet zijn van hetgeen hij zijn moet, *schuldig* en *strafbaar*. II. 305. De Gereform. Kerk hield in de leer der zonde het midden tusschen het Manichaeïsme en het Spinozisme. II. 305. De Gereform. Kerk erkent in de zonde een' anormalen toestand, maar heeft de *potentia* tot goed doen ook aan den gevallen mensch niet geheel ontzegd. II. 392. (344). Moeijelijkheid om den oorsprong der zonde in het menschelijk geslacht te verklaren. II. 405, noot 1. (351, noot 1). Der zonde sterven. II. 59, 61. (46, 48).

De gelijkenis van het —. II. 192.

— dweepers. I. 297. (263). — propheten. II. 183. (161).

Zuurdeeg.

Zwickauer

ZWINGLI.

I. 49, 55, 113, 114, 179, 215, 218, 219, 235, 260, 297, 306. (48, 54, 107, 108, 109, 156, 187, 190, 191, 206, 230, 262, 272). II. 3, 4, 5, 6, 175, 185, 242, 284, 285, 288, 289, 290, 291, 303, 311, 383, 387, 424, 438, 441, 443, 445. (3, 4, 5, 6, 153, 163, 208, 236, 237, 240, 242, 243, 256, 261, 262, 334, 339, 365, 376, 378, 380). Zwingli geen voorlooper van Arminius. I. 50. (49). Het materiele en positief Christelijke staat bij Zwingli overal op den voorgrond. II. 8. (8). Zwingli begonnen met de vraag: *Wie* maakt den mensch zalig, *God* of *het schepsel*? en handhaaft de eere Gods in de behoudenis van zondaars. II. 11. (11). De Hervorming, in den geest van Zwingli en van de Gereform. Kerk, meer bepaaldelijk gerigt tegen de creatuurvergoding der Roomsche Kerk. II. 102, 116, 117, 118, 119, 212. (86, 100, 101, 102, 103, 178). Het punt, waarvan de Reformatie bij Zwingli

uitging, hoofdzakelijk *de handhaving der eere Gods*. II. 116. (100). Zwingli's standpunt in de eerste plaats *theologisch*. II. 117, 118, 119. (101, 102, 103). Zwingli, schoon aanvankelijk tot sommige gevoelens van het Anabaptisme geneigd, toch een sterk bestrijder hunner overdreven gevoelens. II. 186. (164). Het Godsbegrip van Zwingli. II. 284. (236). *Zwinglianisme*. Niet door de Remonstranten vertegenwoordigd. I. 51. (50).

II. PLAATSEN UIT DE H. SCHRIFT.

Genesis.

- II. 17. II. bl. 53. (40).
III. 15. I. " 304. (270).
IX. 27. " 304. (270).
XII. 3b. " 304. (270).
XII. 4. " 183. (159).
XVII. 12. II. " 203.
XLIX. 10. " 304. (270).

Leviticus.

- IV. 2, 13, 22, 27. II. bl. 53. (40).

1 Samuël.

- XV. 22. II. bl. 57. (44).

Job.

- I. 21. II. bl. 414. (359).

Psalmen.

- II. 7. I. bl. 22. (22).
XIV. 1. " 273. (240).
XXXIX. 10. . . . II. " 414. (359).
L. 7—15. " 57. (44).
LI. 14—21. " 57. (44).
XC. 2. " 276.

Spreuken.

- VIII. 22. vergel. met 23. II. bl. 276.

Prediker.

- XI. 3. II. bl. 425. (365).

Jesaia.

- I. 18. I. bl. 301. (267).
II. 4. II. " 196. (171).
IX. 6; XI. 1. . . . I. " 304. (270).
XI. 6—9. II. " 196. (171).

Jeremia.

- I. 2, 3. I. bl. 80. (78).
 XXIII. 6, 15, 16. " 304. (270).
 XXIII. 29. II. " 367.
 XXXI. 31. I. " 93, 305. (91, 271). II. bl. 20.

Ezechiël.

- I. 1, 3. I. bl. 80. (78).
 XXXIII. 11. . . . " 301. (267).
 XXXIV. 23. . . . " 304. (270).

Joël.

- II. 28. I. bl. 93. (91).

Amos.

- III. 6. II. bl. 414. (359).

Micha.

- V. 1. I. bl. 22, 304. (22, 270).

Zacharia.

- IX. 9. I. bl. 304. (270).

Matthaeus.

- I. 3. II. bl. 418.
 I. 19. " 43. (31).
 IV. 1. " 282.
 V. 6. " 43. (31).
 V. 8. " 23.
 V. 17. I. " 298. (264).
 V. 21. " 95.
 V. 34—37. . . . II. " 200. (162).
 V. 45. " 43. (31).
 VI. 9. I. " 222. (194).
 VII. 7. II. " 379. (331).
 VII. 16—18. . . " 96. (80).
 VIII. 5. " 197.
 IX. 18. I. " 190. (164).
 X. 38. II. " 62.
 XI. 19. " 43. (31).
 XI. 25. I. " 163, 274. (241). II. bl. 29. (19).
 XII. 23—35. . . II. " 96. (80).
 XII. 31. " 432. (370).
 XII. 34. " 389. (341).
 XII. 39. I. " 132.

XII. 39, 41, 42. . . I. bl. 94. (91).	
XIII. 11. "	166.
XIII. 24, 35. . . . II. "	192.
XIII. 33. "	35, 367. (25).
XV. 19. "	30. (20).
XVI. 16. I. "	135.
XVI. 17. "	81. (79). II. 29, 380. (331).
XVI. 21. II. "	36.
XVI. 24, 25. . . . "	23. (16).
XIX. 24. "	432. (370).
XX. 16. "	30. (21).
XXI. 19. "	257. (222).
XXII. 14. "	30. (20).
XXIII. 2. "	45. (33).
XXIII. 37. "	30. (20).
XXIV. 1. "	282.
XXV. 14. verv. . . "	412. (357).
XXV. 46. "	429. (368).
XXVI. 24. "	432. (370).
XXVI. 28. "	168. (146).
XXVI. 36. "	282.
XXVI. 39. "	104, 257. (68, 222).
XXVI. 52. "	197.
XXVI. 54. "	37. (26).
XXVII. 9. I. "	184. (160).
XXVII. 19, 24. . . II. "	43. (31).
XXVII. 44. I. "	190. (165).

Marcus.

V. 23. I. bl. 190. (164).	
VII. 1—11. II. "	45. (33).
VIII. 31. "	36. (26).
XIII. 32. "	258, 282. (222).
XIV. 24. "	168. (146).
XVI. 16. "	203.

Lucas.

II. 52. II. bl. 257. (222).	
III. 2. I. "	80. (78).
IX. 22. II. "	36.
X. 29. "	44. (32).

X. 42.	I. bl. 136.
XVI. 15.	II. " 44. (32).
XVI. 26.	" 427. (367).
XVI. 31.	" 136.
XVII. 20, 21. . . .	" 319. (284).
XVIII. 14.	" 43. (31).
XIX. 41, 42. . . .	" 30, 282. (20).
XXII. 20.	" 168. (146).
XXII. 22.	" 36. (26).
XXII. 25—30. . . .	" 196. (171).
XXII. 32.	" 344. (292).
XXIII. 34.	" 30, 282. (20).
XXIII. 39.	I. " 190. (165).
XXIV. 26.	II. " 37. (26).

Johannes.

I. 1.	II. bl. 275, 276. (232).
I. 1, 2.	" 149.
I. 13.	" 29, 390. (19, 342).
I. 18.	" 20, 276.
II. 13—16.	I. " 184. (159).
III. 3.	" 274. (241). II. bl. 29, 389. (19, 341).
III. 11.	II. " 276.
III. 13.	" 276.
III. 16.	" 30. (20).
III. 18.	" 35. (25).
III. 36.	" 429.
V. 19, 26.	" 282. (234).
V. 24.	" 126. (110).
V. 24—26.	" 282. (234).
V. 19, 30.	" 279.
V. 37.	I. " 94, 155, 162. (92, 144).
VI. 29.	II. " 170, 379. (331).
VI. 30—32.	I. " 94. (91).
VI. 37, 39.	II. " 33, 379. (23, 331).
VI. 44.	I. " 171. (151). II. bl. 29, 34, 389. (20, 22, 24, 341).
VI. 45.	" 93, 155, 283, 336. (91, 250, 298). II. bl. 32, 34. (22, 22, 24).
VI. 51.	II. " 30. (28).

VI. 57.	II. bl. 28. (17).
VI. 62.	" 276.
VI. 68, 69.	I. " 135, 171, 202. (135, 175). II. bl. 29, 380. (18, 331).
VII. 17.	" 94, 161, 166, 274. (91, 144, 148, 241).
VII. 38.	II. " 21, 25.
VII. 39.	I. " 92, 337. (89, 299).
VII. 46.	" 163.
VIII. 3—11.	" 181. (157).
VIII. 23, 47.	" 161, 273. (144, 240).
VIII. 26, 38.	" 276, 277.
VIII. 32.	" 95, 158, 166, 336. (93, 148, 298). II. bl. 20. (16).
VIII. 32—36.	II. " 390, 400. (342).
VIII. 42.	" 30. (19).
VIII. 46.	" 282. (234).
VIII. 58.	" 276.
X. 11—19.	" 167. (146).
X. 18.	" 104. (88).
X. 29.	" 33, 344. (23, 292).
X. 30.	" 23, 283. (16).
X. 36.	" 276, 277.
XI. 25, 43.	" 282. (234).
XI. 26, 27.	I. " 136.
XI. 34.	II. " 257. (222).
XI. 35.	" 282. (234).
XI. 41.	" 282. (234).
XII. 21.	" 23. (16).
XII. 25.	" 104. (88). II. bl. 23. (16).
XII. 31.	" 36, 433, 436. (25).
XII. 32.	" 34, 433, 434. (25, 371).
XIV. 6.	I. " 81. (79).
XIV. 9.	II. " 283.
XIV. 17.	I. " 92, 158, 171, 337. (89, 151, 299).
XIV. 23.	" 91. (89).
XIV. 31.	II. " 104, 319. (88, 270).
XV. 5.	" 391. (342).
XV. 13.	I. " 331. (294). II. bl. 167. (146).
XV. 26.	II. " 22. (21).

XVI. 11.	II. bl. 36, 433.
XVI. 13.	" 158, 275. (241).
XVI. 33.	I. " 318, 337. (283, 299). II. bl. 282. (234).
XVII. 3.	" 166. (148). II. bl. 38.
XVII. 4, 6.	II. " 20. (13).
XVII. 5.	" 276.
XVII. 9.	" 30. (20).
XVII. 11, 15. . . .	" 194.
XVII. 12.	" 344, 345.
XVII. 19.	I. " 328, 336. (292, 298).
XVII. 20.	" 91. (89).
XVII. 21.	" 322. (287). II. bl. 283. (228).
XVII. 22.	" 324. (288). II. " 283. (228).
XVII. 25.	II. " 43. (31).
XVIII. 11.	" 104. (88).
XIX. 30.	" 39. (27).
XX. 17.	I. " 321. (286).
XX. 29.	" 133, 136, 157.

Hand. der Apost.

II. 38.	II. bl. 207.
IV. 20.	" 367. (319).
IV. 27, 28.	" 417. (350).
IV. 31.	I. " 81. (78).
V. 39.	II. " 367. (319).
VIII. 17.	" 52. (40).
X. 2, 47, 48. . . .	" 204. (175).
X. 40.	I. " 138.
XIII. 2.	II. " 163. (141).
XIII. 39.	" 14. (32).
XVI. 14.	" 77. (63).
XVI. 34.	" 204. (175).
XVII. 11.	I. " 96. (94).
XVII. 28.	II. " 77, 350. (62, 331)
XVII. 31.	I. " 138.
XVIII. 8.	II. " 204. (175).
XXIV. 23.	" 431. (370).

Romeined.

I. 9.	II. bl. 201.
I. 18.	I. " 274. (240).

III. 25.	I. bl. 333. II. bl. 65, 66, 168. (52, 53, 147).
III. 31.	II. " 50. (37).
IV. 5.	" 41.
IV. 25.	" 41 f.
V. 8.	" 66. (53).
V. 9.	I. " 316. (282).
V. 10.	" 331. (295).
V. 17.	II. " 72.
VI. 1.	I. " 316. (282). II. bl. 89, 168. (73, 147).
VI. 2—6.	II. " 90, 126. (73, 110).
VI. 3.	" 208.
VI. 4, 9.	I. " 138.
VI. 10.	II. " 59. (46).
VI. 14.	I. " 298. (264).
VI. 1—15.	" 296, 328. (262, 292).
VI. 16, 20.	II. " 43. (31).
VI. 23.	" 78. (63).
VII. 16, 19.	" 391. (343).
VII. 22.	I. " 162.
VIII. 3, 4.	" 337. (299). II. bl. 71. (56).
VIII. 7.	II. " 90, 96, 390. (73, 80, 341).
VIII. 15.	I. " 134, (135). II. bl. 78. (63).
VIII. 16.	" 97. (95). II. bl. 346, 373. (293, 325).
VIII. 29, 30.	II. " 72, 75, 283, 360. (57, 60, 305).
VIII. 37—39.	" 126. (110).
IX.	" 79. (63).
IX. 3.	" 85. (69).
IX. 6, 11.	" 79. (64).
IX. 7—13.	" 80, 83, 411. (64, 67, 337).
IX. 15—19.	" 81. (65).
IX. 19.	" 89, 419 (73).
IX. 20—22.	" 81, 411. (66, 337).
X.	" 79. (63).
X. 1.	" 84. (69).
X. 3.	" 45. (32).
XI.	" 79. (63).
XI. 11, 15.	" 82, 85. (67, 69).
XI. 24, 23.	" 85. (70).
XI. 25—27.	" 85, 411. (70, 356).

- XI. 28, 29. II. bl. 85. (70).
 XI. 30—32. " 86. (70).
 XI. 32. " 435. (372).
 XII. 3. " 74. (58).
 XIII. 1. " 195. (170).
 1 *Corinthen*.
 I. 30. II. bl. 72.
 II. 12. I. " 96, 166. (95, 148).
 II. 14. " 96, 162. (94, 144). II. bl. 390. (341).
 III. 11—14. " 189. (163).
 V. 14. " 152.
 VII. 14. II. " 205. (177).
 IX. 16. I. " 77. (75).
 X. 11. II. " 87. (71).
 X. 15. I. " 96. (94).
 X. 16. II. " 176. (155).
 XI. 23. I. " 81. (79).
 XII. 3. " 135. (135).
 XII. 11. II. " 163. (141).
 XV. 3. I. " 81. (79).
 XV. 10. II. " 78, 392. (63, 343).
 XV. 14. I. " 135.
 XV. 15, 17. " 137.
 XV. 22. II. " 87. (71).
 XV. 25—28. I. " 337. (299). II. bl. 89, 436, 437. (72, 373).
 2 *Corinthen*.
 I. 23. II. bl. 201.
 I. 24. I. " 96. (94).
 II. 4. " 310.
 III. 1. " 96. (94).
 III. 6. " 97, 293, 296. (95, 259, 262).
 III. 15. " 171.
 III. 17. II. " 391. (342).
 III. 18. I. " 82, 310. (80). II. bl. 283.
 IV. 6. " 135. (136).
 V. 1. " 166. (148).
 V. 16. " 189. (164).
 V. 19. " 81, 331. (79, 295). II. bl. 380. (331).
 V. 20, 18, 19. . . . II. " 77, 380, 420. (62, 331).

V. 21 II. bl. 71, 282. (57, 234).

VIII. 9. " 276, 277.

Galaten.

I. 12, 15, 16. . . I. bl. 82, 190. (80, 164).

II. 20. II. " 62, 201.

III. 24. I. " 93. (90). II. bl. 49. (36).

III. 24—26. . . . " 97, 295. (95, 281).

IV. 6. II. " 78. (63).

IV. 16. " 83. (67).

IV. 21—V. 1. . . I. " 296. (282).

V. 1. II. " 79, 392. (343).

V. 5. I. " 135. (136).

V. 13. II. " 392. (343).

Ephesen.

I. 7. II. bl. 65. (52).

I. 14. I. " 97, 134, 138. (95, 135).

I. 19. II. " 74. (59).

II. 8. " 74. (59).

II. 10. " 78. (63).

III. 19. I. " 324. (288). II. bl. 283.

IV. 12, 13. . . . II. " 65. (52).

IV. 18. I. " 274. (241).

V. 2. " 152.

VI. 11. II. " 78. (63).

VI. 17. " 367.

Philippensen.

I. 6. II. bl. 126, 314. (110, 292).

I. 29. " 74. (58).

II. 6—8. " 319. (270).

II. 7. " 276, 277.

II. 10. " 67, 68, 88. (72).

II. 13. I. " 12. (12). II. bl. 77, 379, 380. (62, 331).

II. 20. " 138.

IV. 13. II. " 391, 392. (342, 343).

Colossensen.

I. 14. II. bl. 65. (52).

I. 16, 17. " 278.

I. 19. I. " 324. (288). II. bl. 283. (228).

I. 19, 20. II. " 88. (72).

- II. 9. II. bl. 283.
 II. 11. I. " 21. (21).
 II. 12. II. " 71. (59).
 III. 1. I. " 138.
 III. 2. " 310.
 III. 10. " 275. (242).
1 Thessalonicense.
 II. 13. I. bl. 82, 96. (80, 94).
 IV. 15—17. . . . II. " 87. (71).
 V. 21. I. " 96. (94).
1 Timotheus.
 I. 15. II. bl. 62.
 II. 4. " 83. (68).
 IV. 10. " 84, 435. (68).
2 Timotheus.
 II. 12. I. bl. 321, 387. (286, 299).
 III. 16. " 79, 125. (76, 118).
 IV. 6—8. II. " 78. (63).
 IV. 8. " 43, 126. (31, 110).
Hebrečn.
 I. 2. I. bl. 323. (288).
 I. 2, 3. II. " 278.
 V. 8. " 101, 282. (88, 234).
 VII. 22. I. " 25. (25). II. bl. 71.
 VIII. 10. " 131, 336. (135, 298).
 VIII. 13. " 296. (262).
 IX. 14. II. " 60. (47).
 IX. 22. " 56. (44).
 X. 5—10. I. " 316. (282). II. bl. 57. (45).
 X. 7—10. " 328. (292).
 X. 16. " 97. (93).
 XI. 1—XII. 2. . . . " 301. (267).
 XII. 2. II. " 59. (47).
 XII. 10. I. " 321. (288).
Jacobs.
 V. 12. II. bl. 201.
1 Petrus.
 I. 5. II. bl. 344, 379. (292, 331).
 I. 20. " 72. (57).

- I. 23. II. bl. 344. (292).
 II. 9. I. " 316, 336. (282, 298).
 II. 22. " 282. (234).
 II. 24. II. " 415, 416.
 III. 15. I. " 171.
 III. 18. II. " 61, 414, 415, 416, (48).
 III. 19, 20. . . . " 428. (368).
2 Petrus.
 I. 4. II. bl. 283. (233).
 I. 10. " 126, 373. (110, 324).
 I. 21. I. " 77. (75).
 I. 4. " 324. (288).
 III. 9. II. " 84. (68).
1 Johannes.
 II. 2. II. bl. 30. (20).
 II. 12. " 306. (237).
 II. 19. " 126. (110).
 II. 20, 27. . . . I. " 92, 96, 275, 336. (89, 93, 241, 298).
 III. 7. II. " 43. (31).
 III. 9. " 29, 96, 126, 314, 367, 391. (19, 89, 110, 292, 319, 342).
 III. 14. " 126, 372. (110, 324).
 IV. 1. I. " 96. (94).
 IV. 4. II. " 194, 344. (292).
 IV. 9. I. " 332. (295).
 IV. 16. " 166. (149).
 V. 1. II. " 29. (19).
 V. 7. I. " 17. (17).
 V. 13. " 166. (149).
 V. 18. II. " 379. (331).
 V. 20. I. " 166. (149). II. bl. 20.
Openbaring.
 I. 6. I. bl. 316, 336. (282, 298).
 II. 11, 17. . . . " 171. (151).
 III. 20. II. " 379. (331).
 III. 21. I. " 337. (299).
 X. 6. II. " 201.
 XII. 11. " 44.
 XIV. 13. I. " 73. (76).

III. AANHALINGEN UIT DEN HEIDELBERG- SCHEN CATECHISMUS EN DE NEDERLAND- SCHE GELOOFSBELIJDENIS.

Heidelbergsche Catechismus.

Vraag en Antw.	1.	I.	bl. 53, 159. (52, 142).
" "	6.	"	242. (212). II. bl. 442. (377).
" "	7.	II.	" 392. (344).
" "	9.	I.	" 23. (23). II. bl. 399.
" "	11.	"	333.
" "	19.	"	84, 301, 302, 304. (82, 267, 268, 270).
" "	21.	"	53, 54, 86, 159, 160. (52, 84, 142, 143). II. bl. 339. (268).
" "	28.	II.	" 358. (304).
" "	29.	"	337. (286).
" "	31.	I.	" 314. (279).
" "	32.	"	315, 317, 318. (281, 282, 283).
" "	34.	II.	" 337. (286).
" "	36.	"	310. (261).
" "	40.	I.	" 333. (295).
" "	44.	"	23. (22).
" "	47.	II.	" 255. (219).
" "	48.	I.	" 54. (53).
" "	50.	II.	" 129. (113).
" "	52.	I.	" 53, 54. (52).
" "	53.	"	159. (142). II. bl. 372. (324).
" "	54.	"	53, 54, 300. (52, 266). II. bl. 343, 372. (291, 324).
" "	58.	II.	" 372. (324).
" "	60.	I.	" 19, 327. (19, 291). II. bl. 310. (261).

Vraag en Antw.	61.	II.	"	121, 370. (105, 322).
"	64.	I.	"	19. (19). II. bl. 169, 313, 371. (148, 291, 323).
"	65.	"	"	54, 86, 160. (84, 143).
"	66.	II.	"	127. (111).
"	67.	I.	"	160. (143).
"	73.	"	"	160. (143).
"	74.	II.	"	188. (165).
"	76.	I.	"	55, 160. (33, 143).
"	80.	II.	"	128. (112).
"	81.	I.	"	54. II. bl. 240. (206).
"	90.	"	"	19. (19).
"	98.	II.	"	321. (271).
"	101.	"	"	188. (165).
"	102.	"	"	188. (165).
"	103.	I.	"	24. (24).
"	114.	II.	"	343. (292).
"	115.	I.	"	294. (260).
"	118—120.	I.	bl. 24. (24).	
"	122.	II.	bl. 335. (284).	

Nederlandsche Geloofsbelijdenis.

Artikel	1.	I.	bl. 20. (19).
"	3.	"	84, 221. (82, 192).
"	5.	"	119. (113). II. bl. 129. (113).
"	6.	"	63. (60).
"	7.	"	27, 73, 76, 84. (27, 70, 74, 82). II. bl. 129. (113).
"	9.	"	65. (62). II. bl. 244.
"	10.	"	22. (21).
"	11.	"	22. (22).
"	12.	"	302. (255).
"	13.	"	358, 423. (304, 364).
"	14.	"	246, 263. (217, 232).
"	15.	"	3. (3). II. bl. 392. (344).
"	16.	"	20, 23. (20, 23). II. bl. 443, 451. (378).
"	21.	"	327. (291). II. 310. (200).

- Artikel 22 II. bl. 121, 310, 335. (105, 260, 284).
- " 23. I. " 19, 327. (19, 291).
- " 24. " 85, 86. (83, 84). II. bl. 371. (323).
- " 25. " 52, 85, 294, 302. (51, 83, 250, 268).
- " 26. II. " 127. (111).
- " 27. I. " 300. (286).
- " 29. " 85. (83).
- " 31, 32. II. bl. 128, 129. (112, 113).
- " 33. I. bl. 85, 159. (83, 141). II. bl. 127. (111).
- " 34. 17, 21, 302. (17, 21, 268) II. bl. 187, 335.
(165, 208, 284).
- " 35. 3, 4, 17, 23, 85. (3, 17, 23, 83). II. bl. 128.
(112).
- " 36. 88. (84). II. 188. (165).
- " 37. 26. (26).

